

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

Menestyvien lukiolaistytöjen toimijuus

Marja Lehto

Opinto-ohjaajan ja uraohjaajan koulutus

Itä-Suomen yliopisto

Filosofinen tiedekunta

Kasvatustieteiden ja psykologian osasto

18.3.2021

Itä-Suomen yliopisto, Filosofinen tiedekunta
Kasvatustieteiden ja psykologian osasto
Opinto-ohjaajan ja uraohjaajan koulutus
Lehto, Marja K.: Menestyvien lukiolaistytöjen toimijuus
Pro gradu -tutkielma, 68 sivua, 1 liite (1 sivu)
Tutkielman ohjaaja: yliopistonlehtori Anne-Mari Souto
Maaliskuu 2021

Asiasanat: toimijuus, koulumenestys, lukio, sukupuoli, tyttöys

Tässä tutkielmassa tarkastellaan hyvin menestyvien lukiolaistytöjen toimijuutta. Tavoitteena on tutkia, millaista lukiossa menestyvien tyttöjen toimijuus on, mitä koulumenestys tytöille merkitsee ja millaisia odotuksia he kohdistavat itseensä sekä millaisia oletuksia ja odotuksia he kohtaavat muiden taholta.

Tutkimuksen aineistona ovat yhdeksän lukiolaistytön haastattelut, jotka toteutettiin touko-kesäkuussa vuonna 2020. Metodologisesti tutkimus pohjautuu sosiaaliseen konstruktionismiin ja aineisto on analysoitu sisällönanalyysin keinoin dialogisen tematisoinnin metodia soveltaen. Tutkimuksen teoreettisena lähtökohtaan on toimijuus, joka ymmärretään laajasti yksilön kykynä toimia ja jota tarkastellaan relationaalisena, yksilön ja yhteisön vuorovaikutussuhteissa muotoutuvana.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että koulumenestys on sekä toimijuutta mahdollistava että sitä rajoittava tekijä. Koulumenestys motivoi tyttöjä, mutta se myös leimaa, sillä julkisessa puheessa menestyvät tytöt kuvataan usein miellyttämisenhaluisiksi, persoonattomiksi suorittajiksi. Tästä leimasta tytöt pyrkivät sanoutumaan irti korostamalla omaa rentoa asennettaan ja opiskelun helppoutta. Toimijuuttaan hyvin menestyvät tytöt rakentavat sukupuolen kautta, suhteessa femiiniisyyteen ja maskuliinisuuteen.

University of Eastern Finland, Philosophical Faculty

School of Educational Sciences and Psychology

Career counsellor education program

Lehto, Marja K.: The agency of high achieving upper secondary school girls

Master's Thesis, 68 pages, 1 appendix (1 page)

Supervisor: Anne-Mari Souto, senior lecturer

March 2021

Keywords: agency, educational success, high achiever, upper secondary school, girl

This study examines the agency of high achieving upper secondary school girls. The data consists of narrative interviews of nine high achieving girls currently studying in upper secondary school. The interviews were conducted in May – June 2020. The methodological orientation of the study is based on social constructionism and the data is analyzed by using dialogical thematization. The theoretical framework of the study is agency, which is understood broadly as capacity of an individual to act independently. Agency is considered relational, constantly constructed in dynamic interaction between individual and others.

The results of the study show that educational success both enhances and limits girls' agency. Educational success is motivating to girls, but, because of public discourse describing high achieving girls as characterless people-pleasing perfectionists, it is also stigmatizing. Girls strive to break away from this stigma by emphasizing their own relaxed attitude towards studying and educational success. High achieving girls construct their agency through gender in relation to femininity and masculinity.

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Tutkimuksen taustaa	4
2.1	Lukiokoulutus Suomessa	4
2.2	Koulumenestys	5
2.3	Keskustelu tytöistä ja pojista koulussa	7
2.4	Kympin tytöt.....	10
3	Toimijuus ja sukupuoli	13
3.1	Toimijuus	13
3.2	Sukupuoli.....	17
3.2.1	Sukupuolittunut toimijuus.....	18
4	Tutkimuksen toteutus	20
4.1	Tutkimuskysymykset.....	20
4.2	Tieteenfilosofiset ja metodologiset lähtökohdat.....	21
4.3	Tutkimusaineisto	22
4.4	Kerronnallinen haastattelu aineistonkeruun menetelmänä	24
4.5	Sisällönanalyysi.....	26
4.6	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	28
5	Koulumenestyksen merkitys lukiolaistyttöjen toimijuudelle	31
5.1	Osaaminen tärkeintä	32
5.2	Paineet tulevat itseltä	34
5.3	Koulumenestys sekä mahdollistaa että rajoittaa toimijuutta.....	37
5.4	Muiden menestyjien joukossa opiskelu motivoi, mutta lisää myös paineita.....	40

5.5	Koulutuksen ja uran merkitys tärkeää	42
5.6	Kympin tyttöys toimijuutta rajoittavana stereotypiana.....	45
5.7	Neuvottelua sukupuolittuneiden opiskelijäkäsitysten kanssa	48
6	Yhteenveto: menestyvien tyttöjen toimijuus	55
7	Hyvin menestyvät tytöt nykyajan ideaalisubjekteina	57
	Lähteet	60
	Liite 1. Tutkimushaastattelukutsu	69

1 Johdanto

Elämme myöhäismodernissa, jälkiteollisessa ja globaalissa maailmassa, jossa arkielämää ja työmarkkinoita leimaa epävarmuus. Perinteiset teollisuustyöt ovat siirtyneet halpatuotannon maihin, osa- ja määräaikaiset työt lisääntyvät, useampi yritys halua palkata freelancereita eikä työsuhteisia työntekijöitä eikä edes korkea koulutus takaa hyvää palkkaa saati varmaa työpaikkaa. Epävarmat työmarkkinat vaativat yksilöiltä jatkuvaa itsensä kehittämistä, mukautuvaisuutta sekä joustavuutta, perinteisesti feminiinisiksi miellettyjä hyveitä. Tyttöjä on pidetty lottovoittajina tässä kehityksessä: suomalaisessakin julkisessa keskustelussa on julistettu, miten tytöt ”jyräävät pojat”, ”valtaavat lukiot”, ”rynnivät yliopistoihin” ja ”tulvivat tutkijakoulutukseen” (Lahelma 2009, 144). Tämä keskustelu ei kuitenkaan ole yksinomaan ihailevaa tai tyttöjä juhlivaa, vaan se on myös syyllistävää, koska tyttöjen menestyksen nähdään tapahtuneen poikien kustannuksella (Taft 2004, 72 – 73; Ringrose 2007, 472). Vaikka tytöt tosiaan menestyvät koulussa poikia paremmin ja saavat ylioppilastutkinnossa paremmat arvosanat, miehet ovat kuitenkin edelleen valta-asemassa yhteiskunnassa ja työelämässä (Lahelma 2009, 136).

Nykyinen, uusliberalismiin nojautuva yhteiskunta vaatii yksilöiltä paitsi edellämainittuja sopeutuvuuden ja itsensä kehittämisen kaltaisia feminiinisiä hyveitä, myös esimerkiksi rationaalisuutta, itsenäisyyttä, kilpailullisuutta ja määrätietoisuutta, jotka taas ovat perinteisesti maskuliiniksi miellettyjä ominaisuuksia. Pärjätäkseen nykyisessä maailmassa yksilön tuleekin hallita sekä feminiinisenä että maskuliinisenä pidettyjä käyttäytymistapoja; menestyäkseen pitäisi olla toisaalta joustava ja muut huomioon ottava, mutta samalla kuitenkin määrätietoinen ja aktiivinen toimija. (Koski 2003, 285; Ringrose & Walkerdine 2008, 231; Ringrose 2007, 484).

Muun muassa koulutuksen laajenemisen myötä tyttöjen mahdollisuudet itsenäisinä toimijoina ovat viime vuosikymmenten aikana suuresti lisääntyneet, mutta toisaalta nyky-yhteiskunnan moninaiset vaatimukset asettavat tytöille myös ristiriitaisia paineita ja odotuksia, joiden keskellä pitäisi osata suunnistaa. Ohjaajana olenkin kiinnostunut siitä, tytöt itse kokevat tilanteen ja miten he suhtautuvat kohtaamiinsa ristiriitaisiin odotuksiin. Haluan tietää, millaisia odotuksia heillä on

tulevaisuuttaan, opintoja ja työelämää kohtaan, miten he suhtautuvat omaan koulumenestykseensä, millaisia merkityksiä he sille antavat sekä miten he näkevät itsensä suhteessa lukioympäristöön, opiskelutovereihin ja tulevaisuuteen. Julkisessa keskustelussa koulussa menestyvistä tytöistä puhutaan usein ”kympin tyttöinä”, johon sisältyy negatiivinen mielikuva tytöistä tahdottomina, miellyttämisenhaluisina hikipinkoina, joiden varjoon jäävät lahjakkaat mutta alisuoriutuvat pojat (esim. Ringrose 2007, 481 – 482, Koivisto 2015; Malinen 2020; Berner 2010). Tarkoitukseni on myös selvittää, miten julkisen puheen tuottamat asetelmat tulevat esiin tyttöjen kokemuksissa ja näkevätkö he sukupuolittuneita eroja kouluympäristössään.

Aiempaa tutkimusta on tehty sekä koulumenestyksestä että tytöistä, mutta suomalaista tutkimusta nimenomaan koulussa pärjäävistä tytöistä on vähän. Markku Vanttaja tutki väitöskirjassaan (2002) ”Koulumenestyjät” kuuden laudaturin ylioppilaiden elämäkertoja, jotka hän jakoi viiteen erilaiseen uratyypin: suorittajat, selviytyjät, etsijät, sinnittelijät sekä poikkeuksellisen uran kulkijat. Lähes puolet Vanttajan tarkastelemista kuuden laudaturin ylioppilaista oli tyypiltään suorittajia, joiden koulutus- ja työura oli ollut melko ongelmaton. (Vanttaja 2002, 91 – 92.) Reilua vuosikymmentä myöhemmin Mari Salmela tutki omassa väitöskirjassaan laudaturylioppilaiden vahvuuksia, koulunkäynnin sujuvuutta sekä heidän kohtaamiaan vastoinkäymisiä ja vaikeuksia voimavarojen näkökulmasta (Salmela 2016).

Koulumenestystä on tutkittu paljon etenkin älykkyyden ja lahjakkuuden näkökulmasta korostaen yksilöllisiä psykologisia tekijöitä, mutta tutkimusta on tehty myös muun muassa koulutussosiologiassa, jolloin on tutkittu esimerkiksi sosiaalisen taustan merkitystä koulumenestyksessä sekä koulutuksen periytyvyyttä. Etnografisissa tutkimuksissa taas on havainnointu oppilaitoksen arkea ja koulun käytäntöjä sekä niiden vaikutusta oppilaiden suoriutumiseen. (Vanttaja 2002, 8 – 20.)

Tyttötutkimus syntyi ennen kaikkea nuorisotutkimuksen kritiikkinä, joka näennäisestä sukupuolineutraaliudesta huolimatta oli hyvinkin sukupuolittunutta ja käsitteli poikakeskeisiä kulttuureita nuorten kulttuureina jättäen tytöt marginaaliin (Tolonen 2001, 27 – 28). Suomessakin tyttötutkimuksen suosio laajeni 1990-luvulla, jolloin tutkittiin erityisesti esimerkiksi tyttöjen ystävyssuhteita sekä tyttöjen omia kulttuureja, joista Tolonen (2001, 30) mainitsee bändiharrastuksen sekä

tallityttökulttuurin. Yksi keskeisistä tyttö tutkimuksen aiheista on ollut koulututkimus, jota ovat tehneet muun muassa jo mainittu Tarja Tolonen sekä Tuula Gordon ja Elina Lahelma, joiden tutkimukset ovat toimineet tärkeinä lähteinä myös tässä tutkimuksessa. Gordon ja Lahelma ovat kouluissa tehtyjen etnografisten tutkimusten perusteella esittäneet, että tyttöihin kohdistuu kouluissa vahvempi kontrolli kuin poikiin esimerkiksi tilan ottamisen ja itsensä esille tuomisen suhteen (mm. Gordon 2006, 1 – 2). Kansainvälisestä tyttö tutkimuksesta tämän tutkimuksen kannalta olennaisia ovat muun muassa Anita Harrisin toimittama teos "All About the Girl" (2004) sekä Aapolan, Gonickin ja Harrisin "Young Femininity. Girlhood, Power and Social Change" (2005). Anglo-amerikkalaisessa kontekstissa akateemisesti menestyviä tyttöjä ovat tutkineet muun muassa Jessica Ringrose, Shauna Pomerantz sekä Rebecca Raby, joiden tutkimuksiin palaan tarkemmin seuraavassa luvussa.

Tutkielmani toisessa luvussa esittelen tutkimuksen taustaa kertomalla muun muassa lukiokoulutuksesta, koulumenestyksestä sekä menestyviä tyttöjä koskevasta keskustelusta. Kolmannessa luvussa avaatan tutkimuksena teoreettista viitekehystä ja etenkin toimijuuden käsitettä. Neljännessä luvussa käyn läpi tutkimuksen toteutusta ja esittelen tarkemmin tutkimuksen metodologisia lähtökohtia sekä aineistoa, joka koostuu yhdeksän menestyvän lukiolaistytön haastatteluista. Viidennessä luvussa kerron tutkimuksen tulokset ja kuudennessa luvussa esittelen tuloksista tehdyn yhteenvedon. Seitsemännessä luvussa tarkastelen tutkimustuloksia sekä pohdin mahdollisia jatkotutkimusmahdollisuuksia.

2 Tutkimuksen taustaa

Pro gradu -tutkimukseni käsittelee lukiossa menestyviä tyttöjä sekä heidän toimijuuttaan. Tässä luvussa taustoitan tutkimusaihetta. Ensin tarkastelen lukiokoulutuksen syntyä ja laajentumista sekä tyttöistymistä Suomessa ja sen jälkeen tarkastelen koulumenestystä sekä keskustelua, jota tyttöjen ja poikien koulumenestyksestä on käyty etenkin PISA-tutkimustulosten innoittamana. Lopuksi tuon esiin julkisessa keskustelussa esiintynyttä diskurssia kympin tytöistä.

2.1 Lukiokoulutus Suomessa

Lukiokoulutus rakentuu peruskoulun oppimäärälle ja sen tavoitteena on vahvistaa opiskelijan laaja-alaista yleissivistystä sekä antaa valmiudet itsensä kehittämiseen, elinikäiseen oppimiseen ja jatko-opintoihin. Käytännössä lukio-opiskelu yleisesti tähtää ylioppilastutkintoon, joka on osoitus lukiossa hankituista tiedoista ja taidoista sekä takaa yleisen jatko-opintokelpoisuuden. (Opetushallitus 2019, 16).

Lukiokoulutus alkoi yliopistoon valmistavana koulutuksena ja ylioppilastutkintokin oli aluksi ennen kaikkea yliopiston pääsykoe, koska ylioppilaskokeen suorittaneet kirjattiin automaattisesti yliopiston opiskelijoiksi. Vuonna 1919 ylioppilastutkinnosta tuli lukion päättötutkinto. Aluksi ylioppilastutkintoon tähtäävä opiskelu oli vain harvojen ja valittujen etuoikeus, sillä ylioppilaita valmistui vuosittain vain parisen sataa, ja vuoteen 1869 saakka kaikki heistä olivat miehiä. Suomen ja Pohjoismaiden ensimmäinen naisylioppilas Maria Tschetschulin valmistui toukokuussa 1870. (Kaarninen 2003, 315 – 316). Tyttöjen korkeampi koulutus oli lisääntynyt 1850-luvulta alkaen, mutta koska lukion ja ylioppilastutkinnon tarkoitus oli lähinnä vain valmistaa yliopisto-opintoihin ja virkamiesuralle, ei naisten opiskelusta kuitenkaan tullut nopeasti yleistä ja aina vuoteen 1901

saakka naisten piti anoa ”erivapautta sukupuolestaan” jos he halusivat opiskella yliopistossa. (Leino-Kaukiainen & Heikkinen 2011, 26 – 27, Kaarninen 2003, 316, Kaarninen 2011, 407.)

Oppikoulujen, eli viisivuotisen keskikoulun ja kolmevuotisen lukion, opiskelijamäärät kasvoivat 1900-luvun alkuvuosikymmeninä ja lukiokoulutus laajeni vähitellen ylemmistä yhteiskunta-luokista työväestön lapsiin. Koulutuksen laajeneminen merkitsi tietysti myös koulutuksen tyttöistymistä nopeasti, sillä jo niinkin aikaisin kuin lukuvuonna 1910 – 1911 oppikoulujen oppilaina oli enemmän tyttöjä kuin poikia. Toisaalta oppikouluissa oli vahva karsintamekanismi eikä luokalta toiselle siirtyminen ollut itsestäänselvyys, vaan esimerkiksi 1930-luvulla jopa 42 % oppilaista ei päässyt siirtymään luokalta toiselle. Enemmistö matkan varrella karsiutuneista oppilaista oli tytöjä. (Kaarninen 2011, 409, 419 – 420.)

Lukiokoulutuksen suosio kasvoi etenkin 1950-luvulta alkaen tasaisesti aina 2000-luvun alkuun saakka, jolloin yli puolet ikäluokasta suoritti ylioppilastutkinnon. Ylioppilastutkinnon suorittaneiden osuus on suurin vuonna 1981 syntyneiden ikäluokassa (53 %), jonka jälkeen lukion suosio taittui ammatillisen koulutuksen houkuttavuuden lisääntyessä (Pekkala Kerr 2012, 305; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017, 7; Kaarninen 2011, 409; Ahonen 2012, 158). Jo 1940-luvun lopulta lähtien enemmistö lukio-opiskelijoista on ollut naisia (Nori 2011, 74). Nykyisin vajaa puolet ikäluokasta suorittaa ylioppilastutkinnon 20 ikävuoteen mennessä, ja tytöt ovat enemmistönä niin lukio-opiskelijoissa kuin ylioppilastutkinnon suorittaneissakin, molemmissa tyttöjen osuus on noin 58 % (Tilastokeskus).

2.2 Koulumenestys

Tutkimukseni kohteena ovat koulussa menestyvät tytöt. Luvussa 4.3 esittelen tarkemmin aineistoni, joka koostuu yhdeksän lukiolaistytön haastatteluista. Tutkimukseni aiheena ovat siis niin kutsutut ”kympin tytöt”, mutta en halunnut etukäteen tarkemmin määritellä, mitä sillä tarkoitan

tai miten määrittelen koulumenestyksen, vaan haastattelukutsussa kerroin haluavani haastatella lukiolaisia, jotka omasta mielestään menestyvät koulussa, saavat halutessaan hyviä arvosanoja ja joille puhutapa kympin työstä on joillain lailla tuttu.

Yksinkertaisimmillaan menestys tarkoittaa jonkin asian saavuttamista, koulukontekstissa siis erityisesti jonkin ennalta asetetun ja määritellyn oppimistavoitteen saavuttamista (Guskey 2013, 3). Oppimistavoitteet eivät ole pelkästään oppiaineiden asiasisältöjen omaksumista, vaan koulutukseen kuuluu myös muunlaisia, laajempia ja yleisempiä tavoitteita. Syksyllä 2021 voimaan tulevissa lukion opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2019) määritellään opetuksen laaja-alaisiksi tavoitteiksi muun muassa opiskelijan kasvu hyväksi, tasapainoiseksi ja sivistyneeksi yhteiskunnan jäseneksi, johon kuuluu oppiaineiden sisältöjen lisäksi kuusi osa-aluetta, jotka ovat hyvinvointiosaaminen, vuorovaikutusosaaminen, monitieteinen ja luova osaaminen, yhteiskunnallinen osaaminen, eettisyys ja ympäristöosaaminen sekä globaali- ja kulttuuriosaaminen. (Opetushallitus 2019, 58 – 65.)

Koulumenestys määritellään kuitenkin usein nimenomaan kunkin oppiaineen arvosanalla ja niistä muodostetulla keskiarvolla, onhan numeerinen arvosana hyvin selkeä suorituskyvyn ja onnistumisen mittari. Arviointi perustuu opiskelijan antamaan näyttöön ja sen tarkoitus on tukea ja ohjata opiskelijan oppimista, sillä arvioinnin kautta osaamiselle ja oppimiselle asetetut tavoitteet tulevat näkyväksi, opiskelijat saavat palautetta edistymisestään, ymmärtävät paremmin omaa oppimistaan ja pystyvät kehittämään omaan työskentelyään. Lukion opetussuunnitelman perusteissa ei ole erikseen määritelty kriteerejä eri arvosanoille kuten perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa, vaan opettajan tulee selvittää tavoitteet ja arviointiperusteet opiskelijalle kunkin opintojakson alussa. (emt., 45 - 46.)

Arviointia ja arvosanojen jakautumista on tutkittu etenkin peruskoulun puolella. Esimerkiksi Helsingin metropolialueen (Espoo, Helsinki, Hyvinkää, Järvenpää, Kauniainen, Kerava, Kirkkonummi, Mäntsälä, Nurmijärvi, Pornainen, Sipoo, Tuusula, Vantaa ja Vihti) yläkoululaisilla tehdyssä seuranta-tutkimuksessa havaittiin, että peruskoulun päättöarvosanoissa tyttöjen arvosanojen keskiarvot

olivat kaikissa oppiaineissa tilastollisesti merkitsevästi poikien arvosanojen keskiarvoja parempia. Ero oli suurin äidinkielessä, B-kielessä sekä kuvataiteessa ja pienin liikunnassa, matematiikassa, fysiikassa, historiassa ja A1-kielessä. Lukuaineissa tyttöjen arvosanojen keskiarvo oli alle 8 vain matematiikassa, fysiikassa ja B-kielessä, kun taas poikien arvosanojen keskiarvo ei yltänyt missään oppiaineessa yli 8:aan. Parhaiten pojat pärjäävät A1-kielessä, jonka keskiarvo 7,93 vastaa tyttöjen heikoimpien aineiden keskiarvoa. (Hotulainen ym. 2016, 36- 40.) Kokonaisuudessaan tyttöjen lukuaineiden keskiarvo oli 8,18, kun taas poikien keskiarvo oli reilusti alle 8 eli 7,66 (Hotulainen ym. 2016, 49). Tutkimuksen mukaan (mm. Kupiainen ym. 2018, 92 – 93) kyse ei ole tilastoharhasta tai erosta arvioinnissa, vaan tyttöjen ja poikien välillä on todellista eroa osaamisessa. Ero ei ole kuitenkaan aivan yksiselitteinen, ja tuloksissa on suuria eroja myös tyttö- ja poikaryhmien sisällä kuin tyttöjen ja poikien välillä.

Tyttöjen ja poikien välinen ero on kuitenkin havaittavissa myös ylioppilaskokeiden tuloksissa, jossa tytöt saavat keskimäärin parempia arvosanoja kuin pojat, ja esimerkiksi laudatur-arvosanoista tytöt saavat vuosittain noin 60 – 70 % poikien osuuden jäädessä 30 – 40 %:iin (Vanttaja 2002, 235; Ylioppilastutkintolautakunta 2021). Sukupuolten erosta koulumenestyksessä on Suomessa keskusteltu viime vuosina erityisesti PISA-tutkimuksen tuloksiin liittyen. Muun muassa tätä keskustelua käsittelem seuraavassa alaluvussa.

2.3 Keskustelu tytöistä ja pojista koulussa

Suomalaista koulutuskeskustelua on 2000-luvun alkupuolella hallinnut PISA. PISA (Programme for International Student Assessment) on OECD-maiden yhteinen tutkimusohjelma, jossa selvitetään satunnaisesti valittujen 15-vuotiaiden nuorten osaamista matematiikassa, luonnontieteissä ja lukutaidossa. PISA-tutkimus toteutettiin ensimmäistä kertaa vuonna 2000 ja siinä Suomen koululaiset olivat OECD-maiden kärjessä kaikissa kolmessa edellä mainitussa ainealueessa. Suomalaista peruskoulua oli pidetty kokonaisuudessaan laadukkaana aiemminkin, mutta Sahlbergin

(2015) mukaan esimerkiksi matematiikan ja luonnontieteiden suhteen yleinen käsitys ennen vuotta 2001 oli, että suomalaisten oppilaiden osaamisen taso olisi näissä korkeintaan kohtalainen. Niinpä ensimmäiset PISA-tulokset pääsivät yllättämään positiivisuudellaan ja niihin viitattiin usein ”suomalaisena PISA-ihmeenä”. (Sahlberg 2015, 68 – 69, 79 - 82.)

PISA-tutkimus toteutetaan kolmen vuoden välein hieman eri painotuksilla ja seuraavissa, vuosien 2003 sekä 2006 tutkimuksissa Suomi sijoittui jälleen erittäin hyvin, esimerkiksi vuoden 2006 tuloksissa luonnontieteiden ja matematiikan osalta ensimmäiselle sijalle ja lukutaidon osaamisessa toiseksi. Tämän jälkeen tulokset ovat olleet laskusuunnassa ja vaikka tulokset kokonaisuudessaan ovat edelleen erinomaisia, ovat ne herättäneet huolta erityisesti siksi, että oppilaan sosioekonominen tausta sekä sukupuoli näyttävät vaikuttavan oppimistuloksiin aiempaa enemmän. Koulujen väliset erot olivat edelleen pieniä, mutta alueelliset erot Suomen sisällä olivat kasvaneet merkittävästi. Vuonna 2015 tutkimuksessa tyttöjen ja poikien välinen tasoero oli kasvanut entisestään ollen OECD-maiden suurin. Tytöt sijoittuivat oppimistuloksissa toiselle sijalle Singaporen tyttöjen jälkeen, mutta pojat olivat vasta kymmenensii. Suomi oli myös ainoa PISA-tutkimuksen maa, jossa enemmistö erinomaisia tuloksia saavuttaneista oppilaista oli tyttöjä. (Opetusministeriö 2007, Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016.) Viimeisimmässä, vuoden 2018 tutkimuksessa tulosten lasku oli osittain taittunut, mutta heikompien oppilaiden osuus oli kasvanut. Lisäksi huolta herätti erityisesti erot eri sosioekonomisista taustoista tulevien oppilaiden välillä. Ylimpään sosioekonomiseen neljännekseen kuuluvien tulokset olivat ennallaan, mutta alimpaan sosioekonomiseen neljännekseen kuuluvien tulokset ovat tutkimuksesta toiseen laskeneet tasaisesti, ja ero alimman ja ylimmän neljänneksen välillä oli nyt lähes kaksi kouluvuotta esimerkiksi lukutaidossa. Myös sukupuolten välinen ero oli edelleen kasvanut, olleen OECD-maiden suurin. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019.)

PISA-tulosten myötä Suomessa herättiin keskustelemaan siitä, miten tytöt pärjäävät koulussa erinomaisesti ja miten pojilla näyttää menevän paljon huonommin. Vastaavaa keskustelua oli käyty jo 1990-luvulla Iso-Britanniassa, josta se levisi Yhdysvaltoihin ja muihin anglosaksisiin maihin, ja PISA:n myötä keskustelu kiihtyi muissakin OECD-maissa (Pomerantz & Raby 2020; Ring-

rose 2007, 471 – 476, 482). Keskustelun premissinä oli usein näkemys, että tasa-arvo on saavutettu, kun tytöt menestyvät hyvin ja voivat toteuttaa itseään koulutuksen kautta. Tytöistä oli tullut eräänlaisia uusliberalistisen, individualistisen yhteiskunnan ihanneihmisiä, jotka todistivat että menestys lähtee yksilöstä ja jokainen voi menestyä, jos haluaa. (Pomerantz & Raby 2011, 549; Ringrose 2007, 474.) Nopeasti keskustelu eteni kuitenkin tyttöjen saavutusten ihailusta huoleen huonosti pärjäävistä pojista (failing boys). Nähtiin, että feminismi ja tasa-arvon tavoittelu on mennyt jo liian pitkälle ja tyttöjen hyvä menestys on tullut poikien kustannuksella. (Taft 2004, 72-73; Ringrose 2007, 475 – 476.) Tämä näkemys sai palstatilaa myös Suomessa, jossa julkisessa keskustelussa ollaan oltu huolestuneita siitä, että tytöt valtaavat huippulukioiden, menestyvät paremmin ylioppilaskirjoituksissa ja vievät kaikki opiskelupaikat. Ennen kaikkea julkisuudessa on kuitenkin pohdittu, mistä poikien huono menestys ja alisuoriutuminen johtuu ja miten sitä voisi parantaa. Syyksi on löydetty muun muassa koulujen tyttöjä suosivat käytännöt, esimerkiksi naisopettajien suurempi osuus sekä sosiaalisten taitojen korostaminen mutta myös poikien tyttöjä hitaampi henkinen kehitys ja ryhmäpaine, joka estää poikia osoittamasta kiinnostusta koulunkäyntiin. Tilannetta on ehdotettu korjattavaksi esimerkiksi myöhentämällä poikien koulun aloitusta, pidentämällä yläkoulu kolmesta neljään vuoteen, ottamalla huomioon poikien erityislaatuisuus, asettamalla tiukempia rajoja, jotta kuria kaipaavat pojat saataisiin ojennukseen sekä lisäämällä kouluun enemmän liikuntaa, toiminnallisuutta ja pelejä. (esim. Pesu 2018, 13; Kupiainen ym. 2018, 78 – 81; Alkio 27.11.2017, Salazar 28.4.2018, Heikkinen 2020). Lahelma huomauttaa, että tässä on mielenkiintoinen ristiriita, sillä esimerkiksi matematiikassa, jossa tytöt menestyvät heikommin, syytä tyttöjen huonompaan pärjäämiseen ei ole haettu koulun käytännöistä vaan tyttöjen aivotoiminnasta. (Lahelma 2009, 139 – 141).

Tämänkaltaisen keskustelu ei kuitenkaan ole uutta. Jo 1930-luvulla Suomessa huolestuttiin koulutuksen naisistumisesta ja siitä, että naisylioppilaat valtaavat työpaikat, ennen kaikkea tietysti miesvaltaiset työt (Männistö 2011, 130 – 131; Kaarninen 2011, 421 – 422). Lahelma (2004) tuo 1980-luvun alun keskustelun liittyen esiin julkaisemansa tutkimuksen ”Peruskoululaisten päästötodistusten arvostelu ja keskiasteen yhteisvalinta”, jonka tulokset paljastivat, että vaikka tytöt saavat peruskoulussa poikia parempia arvosanoja, he jäävät poikia useammin hakemansa ensisi-

jaisen jatkokoulutuksen ulkopuolelle. Mediajulkisuus oli kiinnostunut vain tämän tuloksen alkuosasta – miksi tytöt pärjäävät koulussa poikia paremmin ja mitä poikien huonommalle menestykselle voisi tehdä, ja huomiotta jäi se, että paremmista arvosanoista huolimatta tytöt jäivät useammin jatkokoulutuksen ulkopuolelle. (Lahelma 2004.)

Julkisessa keskustelussa on siis pitkälti keskitytty vain poikien ja tyttöjen väliseen eroon, ja huolta on herättänyt poikien huono menestys tyttöihin nähden. Huomiotta on jäänyt, että suomalaisten poikienkin oppimistulokset ovat kuitenkin keskimäärin olleet erinomaisia, parempia kuin muiden maiden poikien, eikä muihin eroihin, esimerkiksi sosioekonomisesta asemasta johtuviin, ole kiinnitetty juurikaan huomiota. On tärkeää huomioida myös se, että tytöt ja pojat eivät ole yhtenäisiä kategorioita, vaan sekä poikien että tyttöjen kesken on suurempia eroja kuin tyttö- ja poikaryhmien välillä (Lahelma 2009, 136, 139; Lahelma 2004).

2.4 Kymppin tytöt

1990 – 2000-lukujen keskustelussa tyttöjen koulumenestys nähtiin feminismiin ja tasa-arvon riemuvoittona: menestyvät tytöt olivat uusliberalismin eetoksen mukaisia itsenäisiä ja kaikessa pärjääviä yksilöitä, jotka tuntuivat saavuttavan menestyksen helposti, ilman kummempia vaikeuksia, jos vain halusivat ja jos heillä oli tarpeeksi girl poweria (Pomerantz & Raby 2011, 550; Ringrose 2007, 474). Pomerantz ja Raby tuovat esiin, miten menestyvistä tytöistä on anglosaksisessa keskustelussa puhuttu muun muassa termeillä smart girl, supergirl, perfect girl tai alpha girl. Näille tytöille kaikki on mahdollista, eikä heidän menestyksensä rajoitu vain kouluun vaan he ovat jollakin tavalla ylivoimaisia ja tulevaisuus on heidän käsissään. Esimerkiksi Taft (2004) liittyy tämän näkemysmenestyvästä, kaikkivoipaisesta työstä postfeministiseen keskusteluun, jossa feminismi ja tasa-arvo nähdään itsestäänselvyytenä mutta oikeastaan jo turhana, koska tytöt ja naiset ovat jo saavuttaneet kaiken. Tästä eteenpäin on siis vain yksilöstä itsestään kiinni, miten hän pärjää.

Taft nostaa esiin 1990-luvun lopun Girl Power -diskurssin, jossa maailma on tytöille avoin ja vastuu menestyksestä on vain hänellä itsellään.

Girl Power -diskurssi on pintapuolisesti tarkasteltuna positiivinen: se antaa ymmärtää, että tytöt nyt vain ovat ylivoimaisia kaikessa; kaikki on heille mahdollista. Diskurssi siis haastoi näkemystä tytöistä passiivisina subjekteina ja rohkaisi tyttöjä aktiivisiksi toimijoiksi. Voimaannuttavan puhe-tavan taakse jäävät kuitenkin piiloon lasikatot ja valtarakenteet. Sukupuolta lukuunottamatta kaikki muut rakenteelliset, eroja tuottavat tekijät (esimerkiksi ihonväri, sosioekonominen tausta, ikä, seksuaalisuus tai uskonto) jätetään huomiotta, ikäänkuin pelkkä sukupuoli, se, että on tyttö, olisi menestyksen takuu. Tarkemmalla tarkastelulla voidaan havaita, että paljon hehkutettu supergirl on usein valkoinen, ylempää keskiluokkaa ja tulee koulutusta arvostavasta perheestä. Postfeministinen näkemys työstä jättää väistämättä huomiotta myös ne suunnanotot ja neuvottelut joita nuoren täytyy käydä eikä huomioi lainkaan niitä ristiriitoja, vaikeuksia, stressiä ja uupumista, joita jatkuva menestyksen tavoittelu vaatii (Pomerantz & Raby 2017, 3 – 6; Honkasalo 2011, 34, Meriläinen & Huhta 2008, 24.)

Suomessa koulussa menestyviä tyttöjä ei ole nähty aivan yhtä kaikkivoipina olentoina, vaan julkisuudessa esiintyneessä kymppin tytön puhettavassa on negatiiviselta kalskahtava kaiku. Kymppin tytöt kuvataan usein kuuliaisiksi ja miellyttämisenhaluisiksi, koulukirjoja pakonomaisesti pänttäviksi ja vailla omaa tahtoa oleviksi hikipingoiksi (esim. Koivisto 2015; Malinen 2020; Berner 2010; Huhta & Meriläinen 2008, 154 – 155). Alentava tapa puhua hyvin menestyvistä tytöistä tulee esiin myös Helsingin Sanomien jutussa vuodelta 2010, jossa Helsingin Sanomien kokoamaan tieteen, taiteen ja kulttuurivaikuttajien raatiin kuuluva henkilö kuvailee, mitä tapahtuisi, jos yliopistojen pääsykoejärjestelmää kevennettäisiin ja suurempi osa hakijoista valittaisiin ylioppilastutkinnon perusteella:

Pojista tulisi yliopistoissa harvinaisuus, ja pian he olisivat myös akateemisissa ammateissa pikemminkin luonnonoikku kuin normaali ilmiö. En halua yhtään enempää elämälle vieraita seitsemän laudaturin vekkiametyttöjä lääkäreiksi, tuomareiksi ja opettajiksi. (Räikkä 23.4.2010.)

Tässä näkemyksessä kiteytyy hyvin käsitys menestyvästä tytöstä epäinhimillisenä, oikeasta elämästä tietämättömänä oliona, jonka osaaminen ei jostain syystä ole oikeanlaista.

Hieman myöhemmin uutisoitiin myös, miten "käsistään kätevät, mutta seiskan keskiarvon todistukseensa saaneet pojat" eivät pääse ammattikouluun, koska trendiammateista haaveilevat, parempia arvosanoja saaneet tytöt vievät heidän paikkansa (Mainio 28.4.2010). Artikkelissa kerrotaan, miten ammattiopisto yritti auttaa alemman keskiarvon poikia järjestämällä poikkeuksellisesti pääsykokeen, mutta "valitettavasti hyvän keskiarvon tyttöjä oli tulossa niin paljon, että he täyttivät pääsykoepaikatkin", jutussa haastateltu ammattiopiston edustaja toteaa.

Edellä mainitut kommentit tuovat esiin myös sen, että tyttöjen menestyksestä ollaan huolissaan ennen kaikkea siksi, koska pelätään, että tytöt tulevaisuudessa uhkaavat poikien asemaa yhteiskunnassa, vievät heidän opiskelu- ja työpaikkansa. Onkin esitetty, että julkisuuden puhetapa kymppien tytöistä on syntynyt itse asiassa negatiiviseksi vastinpariksi korostamaan luovaa, lahjasta ja vilkasta poikaa, joka ei kuitenkaan saa mahdollisuutta pärjätä koulun feminiinisten käytäntöjen vuoksi (mm. Ringrose 2007, 481 – 482, Tolonen 2001, 97).

3 Toimijuus ja sukupuoli

Tässä luvussa kerron tutkimuksen teoreettisesta viitekehyksestä. Tutkimuksen tärkein teoreettinen käsite on toimijuus. Luvussa 3.1 esittelen toimijuuden käsitettä ensin yleisesti ja sen jälkeen erityisesti tämän tutkimuksen kannalta. Luvussa 3.2 tarkastelen sukupuolta eroja tuottavana ja toimijuuteen vaikuttavana kategoriana.

3.1 Toimijuus

Toimijuus on laaja ja monitahoinen käsite, joka on erityisesti viime vuosina tullut keskeiseksi teoretisoinnin kohteeksi niin ohjauksen kontekstissa kuin yleisemminkin osana ihmistieteitä. Sosiologiassa ja muissa yhteiskuntatieteissä toimijuus nähdään ennen kaikkea yksilön ja yhteiskunnan suhteena. Sen kautta voidaan ymmärtää missä määrin yksilö on vapaa tekemään omia valintojaan ja miten paljon sosiaalinen ympäristö ja sen rakenteet hänen toimintaansa ja käyttäytymiseensä vaikuttavat. Psykologiassa puolestaan sosiokognitiivisen teorian kehittäjä Albert Bandura on kuvannut toimijuutta yksilöllisenä pystyvyytenä, joka kehittyy, kun yksilö saa toimintaansa palautetta ympäristöstään. Keskeinen mekanismi henkilökohtaisen toimijuuden muotoutumisessa ovat yksilön uskomukset kyvyistään ja mahdollisuuksistaan vaikuttaa toimintaan eli yksilön minäpystyvyyssuomukset. Minäpystyvyyssuomukset vaikuttavat kognitioiden, emootioiden ja motivaation tasolla yksilön toimintaan sisältäen ajatusmalleja, jotka voivat olla toimintaa edistäviä tai sitä haittaavia. Tässä näkökulmassa toimijuus ymmärretään siis individualistisesti ja toimijuuden lähtökohtana on konstruktivismiin hengessä yksilö ja hänen kognitionsa. (Vanhalakka-Ruoho 2015, 43 – 44, 46.)

Postmoderni käänne ja sosiaalinen konstruktionismi ovat merkinneet aiemman yksilökeskeisyyden kritiikkiä. Sosiaalinen konstruktionismi korostaa tiedon rakentumista sosiaalisessa todellisuudessa, kun asioille ja kokemuksille rakennetaan merkityksiä vuorovaikutuksen kautta. Tällöin ymmärretään, että yksilön elämäntilanne rakentuu osana kulttuurisia, historiallisia ja poliittisia konteksteja eikä toimijuus ole vain seurausta yksilön kognitioista, vaan sekin rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. (Vanhalakka-Ruoho 2015, 46.) Myös feministinen tutkimus on pitänyt monia toimijuuden teoretisointeja liian individualistisina, rationaalisina ja päämäärätietoisina. Feministisessä tutkimuksessa toimijuus ymmärretään dynaamisena ja moniulotteisena käsitteenä, mikä mahdollistaa ihmisen toimijuuden analysoinnin paikantuneena ja tilanteisesti muuttavana, kun sosiaalinen ympäristö asettaa yksilölle erilaisia mahdollisuuksia ja rajoituksia. Kyse on näin ollen myös vallasta: toimijuus mahdollistuu vain, jos yksilöllä on mahdollisuus, siis vapaus sekä valta, toimia jollakin tavalla tai halutessaan jättää kokonaan toimimatta. (Ojala, Palmu & Saarinen 2009, 14 – 15; Vaattovaara 2015, 76 – 77; Vanhalakka-Ruoho 2014, 193.)

Ohjauksen kontekstissa toimijuutta on tarkasteltu erityisesti elämäntilanteen viitekehyksessä. Elämäntilanteen viitekehys tarkoittaa sitä, että ymmärrämme, että ihminen ei elä vain nykyhetkessä tai tulevaisuuteen suuntautuen ja sitä suunnitellen, vaan hänen toimintaansa vaikuttavat hänen oma elämänsä, aiemmat kokemukset sekä elämässä avautuneet mahdollisuudet ja esteet. Ihmisen kehitys ja kasvu jatkuvat läpi elämän eli muutos on mahdollista kaikissa tilanteissa, mutta huomionarvoista on, että kehitystä ei tässä kuitenkaan nähdä vain lineaarisena edistymisenä, vaan se on monisuuntaista ja myös esimerkiksi luopuminen voi olla kehitystä. Elämäntilannetta rakennetaan tehden valintoja ja ratkaisuja, joihin vaikuttavat historia ja yhteiskunnalliset olosuhteet, historiallinen aika ja paikka sekä se, mihin yksilön elämäntilanteen vaiheeseen ne osuvat. Yksilön elämäntilanne kytkeytyy vahvasti myös sosiaaliseen ympäristöön, kanssaihminen elämäntilanteeseen sekä yhteisiin kulttuurisiin kokemuksiin. (Vanhalakka-Ruoho 2014, 192 – 194.)

Toimijuuteen elämäntilanteen viitekehyksessä liittyy Evansin (2007, 92 – 93) teoretisointi rajoitetusta toimijuudesta (bounded agency). Tällä termillä hän tarkoittaa sitä, että toimijuus on aina sosiaali-

sesti paikantunutta: yksilöiden nykyhetken toimintaa muokkaavat ja ohjaavat heidän menneisyytensä sekä mahdolliset tulevaisuutensa ja heidän käsityksensä niistä. Institutionaaliset puitteet ja yhteiskunnallinen tilanne voivat asettaa esteitä yksilön toimijuudelle ja jokaisella on subjektiivisia käsityksiä niistä rakenteista, jotka heidän toimintaansa vaikuttavat. Rajoitteita voi olla vaikea tai jopa mahdotonta kaikissa tilanteissa poistaa, mutta Evans mainitsee, että esimerkiksi sosiaali- tai koulutuspolitiikan keinoin joitakin rajoituksia on mahdollista vähentää tai lieventää. (Evans 2007.)

Toimijuuteen vaikuttavia tekijöitä voivat olla esimerkiksi ikä, luokka, sukupuoli, etnisyys tai uskonnollinen tausta. Nuorten toimijuus on rajoittunutta paitsi heidän ikänsä takia, myös riippuen siitä, miten he ovat sijoittuneet yhteiskunnan instituutioihin ja valtarakenteisiin vaikkapa luokan tai sukupuolen perusteella (Aaltonen 2012, 182; Lahelma 2003). Lisäksi nuorilla on käytössään erilaisia resursseja, kuten perhe, ystävyysuhteet sekä paikalliset koulutukselliset ja taloudelliset rakenteet, jotka vaikuttavat siihen, millaisia mahdollisuuksia ja rajoituksia heillä on. Kuten Gordon (2005, 116) huomauttaa, nuoren toimijuus voi olla yhdellä kentällä hyvin rajoittunutta (esimerkiksi vähäiset taloudelliset mahdollisuudet), mutta taas toisessa suhteessa hänellä on paljon mahdollisuuksia (esimerkiksi sosiaaliset verkostot). Gordon tuo esiin myös toimijuuden tunnon käsitteen: se on käsitys omista mahdollisuuksista tehdä päätöksiä eli näkemyksiä siitä, millaisia rajoituksia hänellä on päätöksenteon suhteen. Käsitys omista mahdollisuuksista ja rajoituksista vaikuttaa toimijuuteen. (Gordon 2005, 114 – 116.)

Toimijuus on relationaalista, eli se rakentuu suhteessa toisiin ihmisiin sekä materiaaliseen ja diskursiiviseen todellisuuteen (Toiviainen 2008, 38). Tässä tutkimuksessa, kun kyse on siitä, millaista on koulussa menestyvien ja lahjakkaiden tyttöjen toimijuus, on relationaalisuuden huomioiminen erityisen tärkeää: Toimijuus paikantuu muun muassa suhteessa perheeseen, opettajiin, ystäviin ja muihin opiskelijoihin, ja nämä vertaissuhteet voivat olla paitsi positiivisia, myös negatiivisia resursseja (Gordon & Lahelma 2002, 13). Relationaalisuuden myötä tarkastelun kohteena ovat toisten ihmisten lisäksi myös toiminnan resurssit, joita voivat olla vaikkapa tahdonvoima ja periksiantamattomuus, yhteiskuntaa ja instituutioita koskevat tiedot ja taidot, sosiaaliset taidot ja verkostot, viestintätaidot, perheen tuki sekä kyky vastustaa epätasa-arvoa ja puolustaa omaa identiteettiä. (Toiviainen 2008, 38 – 39.)

Feministinen tutkimus on kritisoinut toimijuuden käsitettä siitä, että toimijuuden oletetaan yleensä olevan jotakin näkyvää ja aktiivista, tarkoituksellista ja muutoksen pyrkivää. Toimijuuden on nähty osin myös heijastelevan uusliberalistista individualistista eetosta ja ajatusta siitä, että yksilöt pyrkisivät aina pois ympäröivistä rajoituksista. Erityisesti antropologi Saba Mahmood on kritisoinut näkemystä, jossa naisten, ja erityisesti musliminaisten, toimijuus on määritelty heitä alistavaan valtaan kohdistuvana vastarintana. Tämä näkemys toimijuudesta sisältää implisiittisesti käsityksen naisista joko alistettuina tai vastustajina. Mahmood korostaakin, että myös toiminta, joka ensi silmäyksellä saattaa vaikuttaa normeja myötäilevältä tai passiiviselta, pitäisi nähdä toimijuutena. Vastarintakaan ei välttämättä ole aina erityisen kuuluvaa, näkyvää tai organisoitua, vaan se voi olla myös hetkittäistä, haurasta, pientä tai arkista. (Honkasalo 2011, 30 – 31; Isotalo 2015, 56.)

Veronika Honkasalo (2011, 32) mainitsee, miten Suomessa on ollut vallalla kansallinen stereotyyppi vahvasta naistoimijuudesta, samoin Marja-Liisa Honkasalo (2006, 111 – 112) tuo artikkelissaan esiin, miten toiminnan tavoitteeksi mielletään useimmiten sosiaalinen transformaatio, jolloin hänenkin tutkimuksensa naiset olisivat oikeita toimijoita vain, kun tarkastellaan heidän "osallistumistaan yhteiskunnalliseen elämään, siis heidän "rationaalista" ja "normatiivista" toimijuuttaan." Honkasalo on tutkinut kärsimystä ja korostaa minimaalista, pientä toimijuutta, joka voi kokemuksellisesti olla esimerkiksi sietämistä. (Honkasalo 2006, 114).

Tässä tutkimuksessa toimijuus ymmärretään laajasti: tarkoitan sillä yksilöiden kykyä toimia eli tehdä päätöksiä ja toteuttaa niitä (Gordon 2005, 119). Ojala ym. (2009, 22) kuvaavat, että "toimijuus on henkilöltä odotetun, hänelle mahdollisen sekä toteutuneen toiminnan välinen suhde". Kuten jo aiemmin tuli ilmi, tässä tarkoitettu toiminta ei ole vain ulospäin näkyviä, konkreettisia tekoja, vaan sisältää fyysisen tekemisen lisäksi myös esimerkiksi mentaaliset ajatteluprosessit ja rutinoituneen toiminnan ja tavat. Aktiivisen toiminnan lisäksi toimijuus voi olla myös passiivista sietämistä, mukautumista tai esimerkiksi laiskottelua. Tutkimukseni kohdehenkilöt ovat lukiolaisia ja nuorina, alaikäisinä henkilöinä heidän toimijuutensa on väistämättä rajoittunutta. Lukio-laistytölle avautuva toimijuuden tila voi olla erilainen kuin lukiolaispojalle avautuva toimijuuden

tila, ja tämän tutkimuksen kannalta onkin erityisen tärkeää ottaa sukupuoli, tyttöys, analyysissä huomioon. (Ojala ym. 2009, 21, Vaattovaara 2015, 76; 196; Aaltonen 2012, 181; Lempiäinen 2007, 109.)

3.2 Sukupuoli

Sukupuoli on yksi toimijuutta määrittävä tekijä rajaten ja mahdollistaen vaihtoehtoisia tapoja toimia. Kuten Juutilainen (2003, 25) väitöstutkimuksessaan toteaa, ”sukupuoli näyttääkin olevan eräs habituksen ydintulkintakehikko, jonka murtaminen on osoittautunut erityisen vaikeaksi”. Puhetapa kympin tytöistä liittyy vahvasti sukupuoleen ja siksi on tarpeen tarkastella sukupuolta lähemmin.

Ymmärryksemme sukupuolesta vaikuttaa käsitykseemme siitä, miten sukupuoli vaikuttaa toimijuuteen (Ojala ym. 2009, 16). Sukupuoli voidaan ymmärtää monin eri tavoin, esimerkiksi olemuksena. Sukupuoli olemuksena perustuu biologiseen näkemykseen sukupuolesta syntyessä saatuna ominaisuutena, johon on kaksi vaihtoehtoa, sillä on olemassa vain kaksi sukupuolta, mies ja nainen, jotka ovat luonnollisesti toisistaan eroavia. Tätä käsitystä sukupuolesta biologisena ja luonnollisena olemuksellisena kategorioina on pyritty purkamaan teoretisoimalla ja jäsentämällä sukupuolta muulla tavoin, esimerkiksi roolina, tekona tai tapana. (Ojala ym. 2009, 18; Lempiäinen 2007). Ajatus sukupuolesta roolina pohjautuu osin biologiaan; tämän käsityksen mukaan sukupuoli on paitsi biologinen (sex), myös sosiaalinen (gender), ja tämä sosiaalinen sukupuoli opitaan normien ja odotusten välityksellä kulttuuriin ja yhteiskuntaan sosiaalistumisen myötä. Sukupuolen mukainen käyttäytyminen ei siis ole pelkästään olemuksellista, biologista, vaan yhteiskunnassa vallitsevaan tietynlaiseen sukupuolijärjestelmään asettumista. Sukupuoli voidaan jäsentää myös tekemisenä, jolloin se ymmärretään ei-annettuna, vain toiminnassa ja tekojen kautta rakentuvana. Ei ole olemassa erillistä ruumiillista sukupuolta, vaan ruumiillisuuskin raken-

tuu historiallisesti ja kulttuurisesti. Kun ajatellaan sukupuolta tapana, korostetaan sitä, että sukupuoli näkyy sisäistetyissä, rutinoituneissa tavoissamme toimia. Yksilö toimii arjen tilanteissa kuten miehet tai naiset tapaavat toimia, eli sen mukaan millainen kulttuurinen mielikuva naisesta ja miehestä on, ja ajan myötä tästä omaksutusta mielikuvasta on tullut todellinen ja luonnollinen, vaikka se on kuvitteellinen. Samalla kun arjen toistuvissa rutiineissa tuotetaan omaa ja muiden sukupuolta, tuotetaan myös sukupuolijärjestelmää yhteiskunnassa. Sukupuoleen tapana liittyy myös naistapaisuuden ja miestapaisuuden toiminnan käsitteet, joilla viitataan siihen, että naiset ja miehet ovat arjessa tottuneet tekemään erilaisia asioita; arjen toistuvat rutiinit ja tavat ovat sukupuolittuneita. (Ojala ym. 2009, 21.)

3.2.1 Sukupuolittunut toimijuus

Sukupuoli määrittelee, millaisia odotuksia yksilöön kohdistuu, ja jo pienet tytöt ja pojat nähdään kiinnostuksiltaan ja toimintatavoiltaan toisistaan poikkeavina, sillä sukupuolittuneet odotukset tulevat esiin jo varhaiskasvatuksessa (mm. Alasuutari 2016) ja ajan myötä nämä odotukset realisoituvat eri tavoin toiminnallisiksi velvoitteiksi. Sukupuoli vaikuttaa yksilön käytettävissä oleviin resursseihin ja sitä kautta hänen edellytyksiinsä vastata asetettuihin odotuksiin ja velvollisuuksiin. (Ojala ym. 2009, 27.)

Sukupuolijärjestelmällä tarkoitetaan yhteiskunnan eri tasoilla, instituutioissa, kulttuurissa ja ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, rakentuvaa järjestelmää, joka määrittää miesten ja naisten suhteita ja sukupuoliin liittyviä arvoja ja normeja. Sukupuolijärjestelmä näyttäytyy luonnollisena ja pysyvänä, mutta tosi asiassa se on sopimuksenvarainen ja jatkuvasti, vaikkakin hitaasti, muuttuva. Sukupuolijärjestelmään liittyy kaikkien elämänalueiden jako joko miehisiin tai naisisiin sekä miesnormatiivisuus eli miehisyyden näkeminen normina. Elämänalueiden jako näkyy esimerkiksi siinä, että julkinen toiminta on kautta historian liitetty mieheen ja yksityinen naiseen. Näin julkiseen toimintaan liittyvät taidot on alettu nähdä luonteenomaisina miehille ja yksityi-

seen toimintaan liittyvät taidot nähdään naisille kuuluvina. Sukupuolijärjestelmä on lisäksi hierarkinen: koska mies on yhteiskunnan normi, mieheyttä pidetään ensisijaisena ja arvokkaampana ominaisuutena kuin naiseutta. (Koski 2003, 283 – 285; Tolonen 2001, 32.)

Käytännössä sukupuolijärjestelmä näkyy esimerkiksi työelämän segregoitumisessa sukupuolen mukaan. Suomessa työmarkkinoiden jakautuminen sukupuolen mukaan on eurooppalaisella tasolla tarkastellen erittäin vahvaa, eli naiset ja miehet työskentelevät paitsi eri aloilla, myös työllistyvät eri tavoin: naiset työllistyvät valmistumisen jälkeen hitaammin, päätyvät alempiin ammatiasemiin ja saavat huonompaa palkkaa kuin miehet. Naisvaltaiset alat ovat siis niin arvostukseltaan kuin palkkaukseltaankin vähempiarvoisia kuin miesvaltaiset alat. Tutkimuksissa on myös saatu viitteitä, että jonkin koulutusalan naisistuessa sen palkkaus ja arvostus laskevat. (Koski 2003, 284; Nori 2011, 71, 75; Korvajärvi 2016, 152 – 153.)

Toimijuuteen ja sukupuoleen liittyvät odotukset konkretisoituvat yhteiskunnallisissa instituutioissa, joiden arkiset käytännöt ja toimintatavat ovat sukupuolittavia eli ne kategorisoivat ja tuottavat eroja eri sukupuolten välille. Sukupuolittunut toimijuus on siis toimijuutta, joka paikantuu sukupuolikategoriaan. Tytöille ja pojille asetetaan koulussa erilaisia vaatimuksia ja oletuksia, jotka muokkaavat heidän käsitystä itsestään ja sukupuolestaan ja siten suuntaavat toimijuutta, sillä voidakseen olla ymmärrettävä toimija on toimittava oman sukupuolensa mukaisesti. (Ojala ym. 2009, 22 – 27.)

4 Tutkimuksen toteutus

Tässä luvussa kerron tutkimusprosessista eli miten tutkimuksen toteutus on edennyt. Ensin esittelen tutkimuskysymykset, jonka jälkeen esittelen tutkimuksen tieteenfilosofisia lähtökohtia sekä kerron tarkemmin laadullisen tutkimuksen premisseistä. Analyysimenetelmän esittelyn jälkeen käsittelen tarkemmin tutkimusaineistoa ja aineistonkeruumenetelmä. Lopuksi pohdin vielä laadulliseen tutkimukseen sekä erityisesti tähän tutkimukseen liittyviä eettisiä kysymyksiä.

4.1 Tutkimuskysymykset

Tutkielmani pääkysymys on

- Millaista on hyvin koulussa menestyvien lukiolaistytöjen toimijuus?

Tähän kysymykseen vastaan kolmen alakysymyksen avulla, jotka ovat

- Mitä koulumenestys tytöille merkitsee?
- Millaisia oletuksia ja odotuksia hyvin menestyvät tytöt kohtaavat ja millaisia toiveita heillä on tulevaisuudelle?
- Millainen merkitys sukupuolella on menestyvien lukiolaistytöjen toimijuuden muotoutumisessa?

4.2 Tieteenfilosofiset ja metodologiset lähtökohdat

Tutkimukseni on kvalitatiivinen eli laadullinen ja sen tieteenfilosofinen perusta on sosiaalisessa konstruktionismissa. Sosiaalinen konstruktionismi korostaa todellisuuden rakentumista sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja näin ollen siis kyseenalaistaa perinteisen positivistisen ja empiristisen käsityksen, jonka mukaan tietomme ympäröivästä maailmasta perustuu objektiivisiin ja puoluettomiin havaintoihin. Rakennamme siis todellisuutta jatkuvasti vuorovaikutuksessa ympäristön ja muiden ihmisten kanssa, ja omaan todellisuuteemme vaikuttavat aiempi historiamme ja kokemuksemme. (ks. esim. Burr 2015, 2 – 5.) Tutkin lukiolaistytöjen toimijuutta eli haluan ymmärtää ja tehdä tulkintoja ilmiöstä, joka ei ole sellaisenaan kvantitatiivisesti mitattavissa. Kvantitatiivinen tutkimus yleensä olettaa, että tutkimuskohde on riippumaton teoriasta ja tutkijasta, kun taas kvalitatiivisessa lähestymistavassa korostetaan sosiaalisen konstruktionismin hengessä todellisuuden subjektiivisuutta. Tällöin on mahdollista myös tuoda esiin tutkittavan ilmiön monimuotoisuus. (Burr 2015, 171.) Tutkimukseni tavoitteena ei siis ole universaalien, kaikissa tilanteissa pätevien hypoteesien testaaminen tai yleistysten tekeminen siitä millaista on hyvin menestyvien lukiolaistytöjen toimijuus, vaan ymmärryksen lisääminen aiheesta.

Kaikki tieteellinen tutkimus perustuu aiempaan tietoon ja teoriaan joiden pohjalta tutkija tekee tutkimusta koskevia valintoja, eli myöskään kvantitatiivinen tutkimus ei ole täysin objektiivista tai ”puhdasta”, vaan tutkimushavainnot perustuvat aina teoriaan. Huomioitavaa kuitenkin on, että kvalitatiivinen tutkimus on siinä mielessä subjektiivista, että tutkija ja tutkimuskohde ovat vuorovaikutuksessa keskenään, ja tutkijan valinnat sekä toiminta tutkimuksen aikana vaikuttavat tutkimustuloksiin. Monesti mainitaan, että aineistosta ”nousee” esiin teemoja tai tuloksia, mutta todellisuudessa tutkija ei pääse näin helpolla, vaan analyysi ja sen tulkinta on tutkijan aktiivisen työn tulosta (mm. Eskola 2010, 180). Samaan näkökulmaan liittyy ajatus, että tieteellisen tutkimuksen tulisi olla toistettavaa: eri tutkijan eri tilanteessa pitäisi saman aineiston perusteella päätyä samaan lopputulokseen. Käytännössä tämä ei laadullisen tutkimuksen kohdalla voi pitää paikkaansa edellämainituista syistä.

Laadullinen tutkimus on vähitellen tapahtuvaa tutkittavan ilmiön käsitteellistämistä, joka tapahtuu aineiston keruun ja teorian vuoropuheluna. Ennen tutkimusprosessin alkua tutkijan on tärkeää reflektoida millainen esiymmärrys hänellä on tutkittavasta aiheesta ja minkälaiset oletukset ohjaavat hänen aineistonkeruutaan. (Kiviniemi 2010, 74- 76; Laine 2010, 36 -37). Ennen tutkimusprosessia ja sen aikana reflektoinikin omia käsityksiäni siitä, millaista on lukiossa menestyvien tyttöjen toimijuus ja mitä kaikkea heidän elämäänsä kuuluu sekä millaisia teemoja haastattelujen aikana mahdollisesti nousee esiin. Tutkimusprosessi nosti esiin myös muistoja omalta koulutaipaleelta, mutta ennen kaikkea esiymmärrykseeni aiheesta vaikutti se, että julkisessa keskustelussa esiintyvä diskurssi kilteistä ja kunnollisista kymppin tytöistä on kiinnittänyt huomiota ni jo pitkään ja olen seurannut aiheeseen liittyvää keskustelua kiinnostuneena.

Tutkimus onkin aina tilannesidonnaista, koska tutkija ja tutkimuskohde ovat vuorovaikutuksessa keskenään, ja tutkijan esiymmärrys ja hänen sen perusteella tekemät valintansa vaikuttavat tutkimuskohteeseen ja siten myös tutkimustuloksiin. Tutkijan tehtävä onkin tuoda oma toimintansa näkyväksi, eli reflektoida omaa ymmärrystään aiheesta, kuvata omaa päättelyään ja perustella esittämänsä argumentit sekä johtopäätökset. Tutkimusta ei siis voi sellaisenaan toistaa, mutta tutkimukseen perehtymällä ulkopuolisen lukijan pitäisi saada käsitys siitä, miten tutkimus on tehty ja millä perusteella tutkija on tehnyt valintansa sekä johtopäätöksensä, jotta hän pystyy arvioimaan niiden relevanttiutta. (Puusa & Juuti 2011, 47- 49; Aaltio & Puusa 2011.)

4.3 Tutkimusaineisto

Tutkimukseni aineistona on yhdeksän lukiolaisen haastattelua. Haastattelukutsu löytyy tutkielman liitteistä (Liite 1). Toivoin saavani haastateltavaksi lukiolaisia, joita puhutapa kymppin tytöistä jollain tavalla koskettaa. Puhuttelin mahdollisia haastateltavia kutsussa tyttöinä, ja tästä keskustelinkin erään opinto-ohjaajan kanssa, joka tiedusteli, onko kutsu suunnattu myös muun suku-

puolisille, sukupuoltaan pohtiville tai pojille. En halunnut rajata ketään haastateltavien ulkopuolelle, mutta korostin sitä, että tarkoitukseni on haastatella opiskelijoita, joille kymppin tyttöys tuntuu omakohtaisesti tutulta ja jotka jollain tavoin pystyvät samaistumaan käsitteeseen.

Lähetin kutsun sähköpostitse pääkaupunkiseudun lukioiden opinto-ohjaajille, ja lisäksi tein kutsusta blogisivun, koska koin, että lyhyen blogiosoitteen välittäminen edelleen potentiaalisille osallistujille olisi helpompaa kuin pitkän tekstipätkän kopiointi ja edelleenlähetys. Ensimmäiset kutsut opinto-ohjaajien kautta lähetin huhtikuun lopulla 2020, mutta tätä kautta en aluksi saanut osallistujia. Omien verkostojeni kautta kutsua jaettiin myös sosiaalisessa mediassa, ja toukuussa lähetin kutsuviestiä edelleen pääkaupunkiseudun lukioiden opinto-ohjaajille sekä sosiaalisen median kautta myös suoraan muutaman lukion oppilaskunnalle. Näillä keinoin minulle ilmoittautui lopulta yhdeksän haastateltavaa. Haastateltavista viisi on pääkaupunkiseudulta kolmesta eri lukiosta ja neljä muualta Suomesta, yhden keskisuuren kaupungin kahdesta eri lukiosta.

Haastateltavat ovat (nimet muutettu):

Aada	keskisuuri kaupunki	yleislukio
Aino	pääkaupunkiseutu	yleislukio
Eerika	keskisuuri kaupunki	yleislukion luonnontiedepainotteinen linja
Iisa	pääkaupunkiseutu	taidepainotteinen erikoislukio
Jenna	pääkaupunkiseutu	yleislukio
Laura	pääkaupunkiseutu	yleislukio
Lotta	pääkaupunkiseutu	taidepainotteinen erikoislukio
Meri	keskisuuri kaupunki	yleislukion luonnontiedepainotteinen linja
Sofia	keskisuuri kaupunki	yleislukion luonnontiedepainotteinen linja

Haastattelut järjestettiin touko-kesäkuussa 2020, jolloin oli käynnissä COVID-19 -pandemia. Tämän vuoksi haastattelut piti tehdä ensisijaisesti videoyhteydellä, mutta epidemiatilanteen hel-

pottaessa tarjosin niille haastateltaville, jotka asuivat pääkaupunkiseudulla, mahdollisuutta haastatteluun heidän valintansa mukaan joko kasvotusten tai videoyhteydellä. Lopulta tapasin seitsemän haastateltavaa Skype-videoyhteydellä ja kaksi henkilökohtaisesti. Pohdin etukäteen, miten videoyhteydellä tehtävät haastattelut onnistuvat, mutta ongelmia ei ilmennyt. Tekniikka toimi moitteettomasti ja haastateltavat vaikuttivat tottuneilta kommunikoimaan videon välityksellä, oletettavasti koska olivat jo opinnoissaan käyttäneet videoyhteyttä paljon, koska toisen asteen opinnot oli epidemian vuoksi järjestetty kevään 2020 ajan etäopetuksena.

Haastattelujen kesto vaihteli puolesta tunnista tuntiin, keskimääräisen keston ollessa noin 43 minuuttia. Nauhoitin haastattelut tallentimella, ja litteroin haastattelut sanatarkasti mahdollisimman pian, yleensä heti haastattelua seuraavana päivänä. Haastattelumateriaalia on yhteensä reilu 380 minuuttia, joka litteroituna on 100 sivua (fontti Times New Roman, fonttikoko 12, riviväli 1). Litteroin kaikki haastattelut kokonaan ja sanatarkasti, sisältäen myös tilkesanat (esimerkiksi "niinku", "tota" ja vastaavat), lisäksi pyrin litteroimaan niin sanotut minimipalautteet ("mmm", "hmmm") sekä merkitsemään tauot välimerkein ja kirjaamaan myös muut reaktiot, esimerkiksi naurahdukset ja huokaukset. Tässä tutkielmassa olevat sitaatit ovat suoria lainauksia haastateltavilta mutta kuitenkin siten, että olen selkeyden vuoksi poistanut niistä joitakin tilkesanoja, jotta lainaukset olisivat helpompilukuisia.

4.4 Kerronnallinen haastattelu aineistonkeruun menetelmänä

Valitsin tutkimusaineistoksi haastattelut, koska halusin tutkia lukiolaisten kokemuksia koulunesteykseen liittyen, ja haastattelu on hyvä keino saada tietoa asioista, jotka ovat tapahtuneet aiemmin tai joita tapahtuu haastateltavan elämässä sillä hetkellä, mutta joita tutkija ei pysty tai joita ei ole tarkoituksenmukaista tutkia vaikkapa havainnoimalla, eli kun halutaan tutkia esimerkiksi juuri henkilön kokemuksia tai hänen näkemyksiään jostakin asiasta.

Eri haastattelutyypeistä valitsin kerronnallisen haastattelun, koska kerronnallisuus korostaa sitä, mitä haastateltava pitää tärkeänä ja mitä hän halua tuoda esiin, eli mikä on hänen itsensä mielestä kertomisen arvoista. Hyvärisen (2017) mukaan kertomus ei ole paras menetelmä, jos haastattelussa halutaan tavoittaa arjen käytäntöjä, mutta sen avulla tavoitetaan hyvin se, millaiseksi ihmiset kokevat elämänsä. Toisaalta kuitenkin myös arkeen kohdistuvat odotukset tulevat haastattelussa esiin siinä, miten niistä poikkeaminen kehystetään kertomuksissa. Kertomuksiin liittyy aina merkityksenanto ja tavallisuudesta poikkeavien asioiden korostaminen (Hyvärinen 2017).

Kertomushaastattelussa pyritään irtaantumaan perinteisestä kysymys-vastausmallista, jotta haastateltava voisi kertoa omin sanoin aiheen herättämiä ajatuksia ja kokemuksia, eli ajatuksena on rajoittaa käsiteltäviä asioita tutkijan taholta mahdollisimman vähän ja tukeutua joustaviin jatkokysymyksiin. Painopiste on siis kuuntelemisessa, toistamisessa ja empaattisessa vahvistamisessa, sen ymmärtämisessä, että haastateltava on tilanteessa asiantuntija. Kiinnostuksen kohteena on ennen kaikkea se, miten haastateltavat yhdistävät eri asioita puheessaan, eikä se, miten he reagoivat tutkijan ennalta asettamiin yhteyksiin. Haastattelija voi kertomushaastattelussa tiivistää, peilata ja pyytää esimerkkejä sekä täsmennyksiä, mutta hänen on vältettävä miksi-kysymyksiä ja haastateltavan keskeyttämistä. (Hyvärinen 2017.)

Tarkoitukseni oli tehdä haastattelut yksilö- tai pari-/pienryhmähaastatteluina haastateltavien preferenssin mukaan. Pomerantz ja Raby (2011, 551; 2017, 20) tuovat esille, että pari- tai pienryhmähaastattelut voivat olla hyvä vaihtoehto, koska ne yleensä lieventävät haastateltavan jännitystä ja vähentävät haastattelutilanteen valta-asetelmaa tutkijan ja haastateltavien välillä. Kertomushaastatteluun pari- tai ryhmähaastattelu on usein luonteva keino etenkin silloin, kun haastateltavat tuntevat toisensa, koska tällöin keskustelu lähtee usein soljumaan luontevammin ja haastateltavat kannustavat toisiaan kertomaan kokemuksistaan ja saattavat myös tuoda esiin näkökulmia tai tarkentavia kysymyksiä, joita tutkija ei olisi osannut kysyä.

Tarjosin siis mahdollisuutta pari- tai ryhmähaastatteluun haastattelukutsussani, mutta jokainen haastateltava otti minuun erikseen yhteyttä ja haastattelin jokaista yksitellen. Näen edelleen pari- tai pienryhmähaastatteluiden hedelmällisyyden, mutta myös yksilöhaastattelut onnistuivat

hyvin ja pyrin pitämään ne mahdollisimman keskustelunomaisina niin, että haastateltava sai omin sanoin kertoa omista näkemyksistään ja kokemuksistaan ja hän voi tuoda juuri niitä asioita esiin, joita itse halusi, ilman että haastattelijana ohjailen häntä tai esitän tiukkaa kysymyspatteristoa. Kerronnallinen haastattelu sopikin tähän tarkoitukseen oikein hyvin. Aloittelevana tutkijana olin hahmotellut teemoja ja kysymyksiä, joita voin käyttää tilanteessa, jossa keskustelua ei synny tai haastateltava on muuten niukkasanainen. Osa haastateltavista tuntuikin odottavan perinteisempää, hyvin strukturoitua kysymys-vastaus-haastattelua, ja silloin oli hyvä, että pystyin johdattelemaan ja avaamaan keskustelua. Enimmäkseen kuitenkin haastattelut sujuivat luontevasti keskustelun edetessä aiheesta toiseen, ja kysyin vain tarkentavia kysymyksiä keskustelun kuluessa esille nousseista aiheista. Aloitin haastattelut kysymällä, mitä kympin tyttöys merkitsee haastateltavalle ja miten se häntä koskettaa, mistä keskustelu lähti yleensä sujuvasti liikkeelle. Haastattelun päätteeksi varmistin vielä, onko haastateltavalla jotakin lisättävää tai haluaisiko hän ottaa esille jotakin, joka ei aiemmassa keskustelussa vielä ollut tullut esille. Näin pystyin varmistamaan siitä, että haastateltava saa tuoda omat näkemyksensä esille ilman että minä haastattelijana rajoitan häntä liikaa.

4.5 Sisällönanalyysi

Tutkimusmenetelmänä käytän sisällönanalyysiä, jota olen tehnyt Leena Kosken (2011, 126 – 149) esittelemän dialogisen tematisoinnin periaatteiden mukaisesti. Analyysiä ei voi kuvata puhtaasti aineistolähtöiseksi, sillä vaikka en halunnutkaan rajoittaa esimerkiksi haastatteluissa käsiteltäviä aiheita tiettyihin teemoihin etukäteen valitun teorian mukaisesti, oli jo tutkimussuunnitelma- ja aineistonkeruuvaiheissa lähtökohtaisena teoreettisena käsitteenä luvussa 3 esitelty toimijuus. Toisaalta kuitenkin analyysiäni ei voi sanoa myöskään täysin teorialähtöiseksi, sillä teoreettinen käsite toimi vain eräänlaisena tulkintakehyksenä, jonka pohjalta tein analyysiä, mutta en halunnut sen liikaa kahlitsevan analyysin etenemistä tiettyyn suuntaan. (Moilanen & Räihä, 2011, 55; Eskola 2011, 182 – 184.)

Kosken mukaan tutkimuksen tekeminen on prosessi, jonka lähtökohtana on tutkijan kiinnostuksen herättänyt ilmiö (Koski 2011, 127). Tässä tutkimuksessa kiinnostava ilmiö on julkisen keskustelun puhetapa kymppin työstä, yhtäältä millaisena se näyttäytyy tytöille jotka tosiasiallisesti ovat kymppin tyttöjä ja menestyvät koulussa hyvin, ja toisaalta millaista heidän todellisuutensa on. Ensimmäisenä lähdin keräämään tutkimuskohteesta kontekstuaalista tietoa, eli halusin saada lisätietoa siitä, millaisiin konteksteihin ilmiö sijoittuu. Yhteiskunnallista kontekstia ja tutkimuksen taustaa olen esitellyt tarkemmin jo luvussa 2. Tämän jälkeen lähdin pohtimaan, miten haluan tutkittavaa ilmiötä lähestyä, tutustuin aiempiin tutkimuksiin ja teoretisointeihin aiheista ja lähdin tutkimaan tarkemmin mahdollisia tutkimuksessa hyödynnettäviä teoreettisia käsitteitä ja viitekehysjä. Kosken mukaan tässä kohtaa ei kuitenkaan kannata vielä lyödä teoreettisia lähtökohtia kovin vahvasti lukkoon, sillä niitä voi joutua tutkimuksen kuluessa vielä muokkaamaan ja joissain tapauksissa jopa hylkäämään. Tarkoitus on, että teoreettinen ajattelu tässä vaiheessa avaa tutkijan omaa ajattelua ja herkistää tutkijaa katsomaan tutkimusongelmaansa arkiajattelun ja itsensäselvyyksien ohitse. Tutkimusongelmaa tarkennetaan ja täsmennetään samassa yhteydessä alustavan tutkimusaiheen, kontekstuaalisen tiedon ja teoreettisen ajattelun vuoropuheluna. Tutkimusongelman tehtävä on jäsentää analyysiä ja tulkintoja, sen avulla määritellään tutkimusprosessissa myöhemmissä vaiheissa tehtävät metodologiset, analyttiset ja tulkinnalliset ratkaisut. (Koski 2011, 127 – 131.) Tämän tutkimuksen keskeiseksi kysymykseksi muodostui siis kysymys hyvin menestyvien lukiolaistyttöjen toimijuudesta, millaiset tekijät toimijuutta mahdollistavat sekä toisaalta rajoittavat. Tutkimusaineistoksi määrittyi siten lukiolaistyttöjen kerronnalliset haastattelut, joissa pääpaino oli niissä asioissa, joita tytöt itse halusivat aiheesta kertoa. Aineiston esittelen seuraavassa alaluvussa, nyt esittelen tarkemmin, miten haastatteluaineiston analyysi tässä tutkimuksessa on edennyt.

Ensimmäinen vaihe aineiston analyysissä on etsiä teoreettisen viitekehyksen ja tutkimuskysymyksen kannalta merkityksellisiä lausumia. Etsin siis aineistosta haastateltavien tiivistyksiä tutkimuskysymyksiini liittyen ja jaoin tiivistykset sopiviin kategorioihin aiheiden mukaan. Kategorioista muodostui seuraavat: koulumenestys, tulevaisuus ja työelämä, tyttöys ja sukupuolten asema yhteiskunnassa sekä paineet ja odotukset. Koska dialogisessa tematisoinnissa olennaista

on teorian ja aineiston jatkuva vuoropuhelu, edellämainitut kategoriat eivät vielä sellaisenaan ole analyysiteemoja, vaan tiivistettyjä kategorioita täytyy miettiä suhteessa teoriaan (Koski 2011, 138). Seuraavassa vaiheessa tutkimusprosessia kävin läpi muodostamiani kategorioita, tarkastelin niitä teoreettisesti eli toimijuuden käsitteen näkökulmasta sekä pohdin aineistoani myös kontekstuaalisen tiedon valossa. Tämän dialogisen vuoropuhelun perusteella aineistosta hahmottui kolme eri toimijuuden tasoa, joiden kautta tein analyysiä: haastateltava itse eli hänen oma toimijuutensa, relationaalinen toimijuus eli suhde muihin sekä sukupuolittunut toimijuus. Näiden kautta lähdin analysoimaan aineistoa, tein tulkintoja sekä hahmottelin johtopäätöksiä, eli mitä voin aineiston perusteella vastata tutkimuskysymyksiini. (Koski 2011, 145 – 147.)

4.6 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksen tekemiseen liittyy monia eettisiä kysymyksiä, jotka tutkijan pitää ottaa huomioon. Suomalaisessa tiedeyhteisössä on käytössä Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) laatimat tutkimuseettiset ohjeet hyvästä tieteellisestä käytännöstä, johon sisältyy muun muassa rehellisyys, yleinen huolellisuus sekä tarkkuus tutkimustyöhön, aineiston tallentamiseen ja käsittelyyn sekä tulosten esittelyyn liittyen, ja näitä ohjeita noudattaen olen myös itse tehnyt tätä pro gradu -tutkimustani (TENK 2012, 6 – 7).

Haastatteluun aineistonkeruumenetelmänä liittyy omanlaisiaan eettisiä kysymyksiä, koska haastattelutilanne on vuorovaikutustilanne, johon sekä tutkija että haastateltava vaikuttavat. Tutkija voi tiedostamattaan tai tiedostetusti ohjata haastattelua tiettyyn suuntaan, ja haastateltava voi tuoda esiin asioita, jotka koee sosiaalisesti suotaviksi tai joita kuvittelee, että haastattelija häneltä odottaa (esim. Hirsjärvi ja Hurme 2009, 34 – 35). Yritin välttää tätä sudenkuoppaa korostamalla haastatteluissa, että haluan kuulla nimenomaan haastateltavan itsensä ajatuksia, eikä käsiteltävään aiheeseen liittyen ole olemassa oikeita näkemyksiä tai vastauksia. Koska haastattelu-

jeni painopiste oli kerronnallisuudessa, painotin myös haastateltaville, että he voivat kertoa käsiteltävistä aiheista juuri sen verran kuin itse haluavat, ja heillä on myös oikeus lopettaa haastattelu tai kieltää haastattelumateriaalin käyttö tutkimuksessa jos näin haluavat.

Sukupuoli on tämän tutkimuksen kannalta keskeinen ilmiö, tutkinhan koulussa menestyvien tyttöjen toimijuutta ja haastatteluissa keskustelimme paljon sukupuolen merkityksestä tyttöjen kokemuksissa. Omalla sukupuolellani on varmasti ollut merkitystä haastatteluissa. Uskon, että se, että olen haastateltavien kanssa samaa sukupuolta, on edesauttanut tietynlaisen luottamuksen syntymistä ja esimerkiksi koulun sukupuolittuneisiin käytäntöihin liittyvistä kokemuksien reflektointi ja niistä kertominen on voinut olla haastateltaville helpompaa, kun haastattelijakin on nainen.

Aineiston huolellinen käsittely on tärkeä osa tutkimuksen eettisyyttä. Kerroin haastateltaville, miten käsittelen aineistoa ja miten pitkään säilytän sitä. Koska haastattelussa käsiteltävät aiheet ovat henkilökohtaisia, häivyitin haastateltavien tunnistetiedot aineistosta jo litterointivaiheessa ja pseudonymisoin ne, eli tässä tutkielmassa mainitut haastateltavien nimet on muutettu.

Haastattelujen kuluessa mietin sitä, miten paljon ilmoitus on ohjannut tietynlaisia henkilöitä vastaamaan ja miten otan sen tutkimuksessa huomioon. Haastateltavat tulivat monenlaisista taustoista ja useammasta eri lukiosta eri puolilta Suomea, joten heidän kokemuksiaan ja näkemyksiään voi tietyllä tapaa pohtia myös yleisemmin kuin vain yksittäisten henkilöiden kokemuksina. Toisaalta jo se, että haastatteluun osallistuminen oli täysin vapaaehtoista ja vaati haastateltavalta aktiivista toimintaa (ilmoituksen lukeminen ja sen jälkeen yhteydenotto minuun sähköpostitse tai puhelimitse) tarkoittaa sitä, että haastateltavat ovat jollain lailla valikoituneet. Haastateltavat ovat henkilöitä, jotka ovat nähneet tutkimusaiheen tarpeelliseksi, ovat halunneet kertoa näkemyksistään ja joilla on ollut riittävästi ylimääräistä aikaa, jonka he ovat halunneet käyttää haastatteluun ja siitä sopimiseen. Tutkimukseni on laadullinen ja sen ensisijainen tarkoitus on lisätä ymmärrystä, joten tuloksia ei ilmoiteta määrällisessä muodossa enkä ole tehnyt aineistosta tilastollisesti merkitseviä johtopäätöksiä. En valinnut haastateltavia, vaan haastattelin kaikki yhdeksän opiskelijaa, jotka ilmoitukseeni vastasivat, joten tutkimus ei pyrikään olemaan kattava otos

kaikkien hyvin menestyvien lukiolaisten toimijuudesta. Tällaisen tutkimuksen luotettavuutta ei siis voi arvioida samanlaisin menetelmin kuin määrällistä tutkimusta, jonka validiteettia ja reliabiliteettia voidaan arvioida hyvinkin täsmällisellä tavalla.

Laadullisessa tutkimuksessa tutkija pyrkii esittämään selkeitä, koherentteja johtopäätöksiä, joihin on mahdollista löytää perustelut aineistosta. On kuitenkin todennäköistä, että eri tutkija tekisi samasta aineistosta erilaisia johtopäätöksiä, koska hän tutkisi aineistoa eri näkökulmasta. Tutkimuksen luotettavuutta ei siis mitata sillä, ovatko esitetyt tulokset ainoita oikeita tai mahdollisia, vaan luotettavuuteen vaikuttaa, miten tutkija on pystynyt kuvaamaan käyttämänsä menetot ja päättelyketjunsä ja miten hänen perustelunsa voi aineistosta tarkistaa. (Aaltio ja Puusa 2011, 157 – 158.) Olen pyrkinyt kuvaamaan mahdollisimman tarkkaan tutkimusprosessin etenemistä. Tutkielmani sisältää runsaasti suoria lainauksia aineistosta, joiden tarkoituksena on paitsi elävöittää tekstiä, myös tarjota lukijalle mahdollisuus tutustua aineistoon ja tarkistaa omien tulkin-tojeni relevanttius suhteessa aineistoon. Lainausten perusteella lukija pystyy myös arvioimaan itse, miten hyvin aineistoni ja päätelmäni vastaavat tutkimuskysymyksiin.

5 Koulumenestyksen merkitys lukiolaistytöjen toimijuudelle

Tässä tutkimuksessa haastattelen koulussa menestyneitä tyttöjä. En halunnut ennalta määrittellä, mitä koulumenestys on, vaan jätin sen täsmällisen määrittelyn haastattelukutsussa avoimeksi. Haastattelukutsussa sanoin haluavani haastatella lukiolaistytöjä, jotka ” pärjäävät hyvin koulussa ” ja ” saavat halutessaan hyviä arvosanoja ” (Liite 1). Halusin, että haastateltavat voivat itse määrittellä, mitä pärjääminen, hyvät arvosanat ja koulumenestys heille ovat ja miten he ne kokevat. Kahdeksan yhdeksästä haastateltavasta opiskelee korkean sisäänpääsykeskiarvon lukiossa, eli lukiossa johon vaaditaan reilusti yli yhdeksän keskiarvo peruskoulun päättötodistuksessa. Yksi haastateltavista oli pohtinut kahden eri lukion välillä, kaupungin keskustan korkean keskiarvoajan lukion ja oman asuinalueen tutun, lähes kaikki halukkaat opiskelijat ottavan, lukion välillä, ja päätyneet jälkimmäiseen. Kuitenkin hänen, kuten muidenkin haastateltavien peruskoulun päättötodistuksen keskiarvo oli ollut reippaasti yli yhdeksän, kahdella heistä jopa tasan 10. Arvosanojen mitattuna haastateltavat ovat siis koulumenestyjiä ja he kaikki vaikuttivat olevan pääosin tyytyväisiä omiin arvosanoihinsa ja pärjäämiseensä lukiossa.

Luvuissa 5.1, 5.2 ja 5.3 vastaan ensimmäiseen alatutkimuskysymykseen eli tarkastelen koulumenestystä tyttöjen toimijuuden kannalta, siis mitä koulumenestys haastattelemilleni tytöille merkitsee, miten he sen kokevat ja analysoin, miten koulumenestys merkityksellistyy heidän toimijuudessaan. Luvuissa 5.4, 5.5 ja 5.6 vastaan toiseen alatutkimuskysymykseen siitä, millaisia oletuksia ja odotuksia hyvin menestyvät tytöt kohtaavat ja toisaalta millaisia odotuksia heillä itsellään on tulevaisuuttaan ajatellen. Tulosten viimeisessä alaluvussa 5.7 käsittelen kolmatta alatutkimuskysymystä sukupuolen merkityksestä toimijuudelle.

5.1 Osaaminen tärkeintä

Haastateltavat painottavat, että he saavat koulussa hyviä arvosanoja, koska haluavat oppia ja osata asioita. Perimmäinen syy pärjäämiseen on siis oma motivaatio oppimiseen, ei niinkään tarve menestyä tai saada hyviä arvosanoja.

Kyl mä ehkä niinkun enemmän haluan oikeesti osata ne asiat jollon toisaalt sitte kyl-lähän ne kurssiarvosanat sitte on hyviä jos mä myös osaan ne asiat. (Jenna)

En mä niinku numeroita vaan ite sitä että niinkun ymmärtää ne asiat ehkä enemmän. Et esimerkiks kokeessa, ei ne pisteet vaan et mä oon niinku ymmärtänyt ne tehtävät jälkikäteen kaikki et en mä aattele niinkun numeroina. (Meri)

On mulla itelläkin semmonen kokonaishalu oppii uutta ja semmonen niinku tiedon-jano, nii sit se motivoi siihen opiskelluun. Ja sit sen kautta pärjää hyvin koulussa. Ku on muuki motivaatio ku vaan se että saa kympin siitä kurssista. (Eerika)

Tytöt opiskelevat, koska he pitävät siitä ja useimmat kokevat sen olevan helppoa. Lähes kaikki ovat olleet hyviä koulussa jo alaluokilta alkaen ja opiskelusta ja siihen panostamisesta on tullut heille itsestäänselvä rutiini. Haastateltavat eivät kuitenkaan itse pidä itseään erityisen lahjakkaina poikkeusyksilöinä:

Se on enemmän vaan sitä et tiettyyn pisteeseen saakka älykäs mutta että sen jäl-keen on vaan ahkera ja niinku halua tehdä asioit sen eteen... mut et sillä sitä toi-saalta niinkun pärjääkin [naurua]. (Laura)

Toisaalta osa haastateltavista myös tunnistaa oman lahjakkuutensa ja sen, että oppiminen on heille kenties helpompaa kuin muille. Esimerkiksi Lotta kertoo, miten hän oli- yläkoulun aikana huomannut, että oppiminen on hänelle helppoa koska hänelle sopii suomalaisen koulujärjestel-män opettajavetoinen luokkaopetus ja yksin työskentely eikä hänen tarvitse tehdä hyvien arvo-sanojen eteen yhtä paljon työtä kuin opiskelutovereidensa:

Kyl mul on tietty motivaatio ollu kouluun et kyl mä uskon et jos mul ei ois ollu motivaatiota koulunkäyntiin niin ei nyt ihan näin hyvä menestys ois ollu, mut et tietyllä tapaa se et on ollu motivaatio ja vähä tehny työtä, mut et... tai et mä opin suht helposti. Tai nopeesti silleen, et must tuntuu et mun aivojen toiminta tai muu tosi hyvin sopii tähän suomalaiseen koulujärjestelmään --- et mun oppimistyyli sopii suomalaiseen koulujärjestelmään jotenkin. (Lotta)

Menestyviä tyttöjä kuvataan julkisessa keskustelussa usein tunnollisiksi ja ahkeriksi, joiden menestys nähdään johtuvan nimenomaan halusta tehdä kovasti töitä ja miellyttää opettajaa ja vanhempia (Lahelma 2009, 145–146). Stereotypiat näkyvät myös arkiajattelussa, sillä tutkimusten mukaan tytöt pitävät ahkeruutta tärkeänä syynä koulumenestykseen useammin kuin pojat ja myös vanhemmat näkevät ahkeruuden olennaisempana syynä tyttöjen kuin poikien menestykselle (mm. Heyder & Kessels, 2015, 469). Ahkeruus ja mukautuminen koulun määrittelemiін tavoitteisiin nähdään yleensä tunnollisina ja miellyttämisenhaluisina pidettyjen tyttöjen luontaisena toimintatapana, passiivisena asettautumisena heille varattuun rooliin, mutta kuten esimerkiksi Lahelma (2009, 141) tuo esiin, sopeutuminen koulun sääntöihin ja pyrkimys saavuttaa asetetut tavoitteet voi olla nimenomaan aktiivista ja tietoisista toimintaa, ei vain passiivista mukautumista. Tämä tuli esiin myös aineistossani. Oppiminen ei kuitenkaan tapahdu automaattisesti tai ilman omaa motivaatiota, vaan haastateltavat ovat hyvinkin tietoisia siitä, mitä koulumenestys vaatii, millaisia oppimistavoitteita heille on asetettu ja miten he itse voivat toimia saavuttaakseen ne. Menestys ei myöskään ole kaikille itsestäänselvyys, vaan esimerkiksi lisa tuo esiin, että hän on aktiivisesti ponnistellut, jotta pärjäisi koulussa sillä tasolla kuin itse haluaa:

Mä tykkään opiskella, mulle opiskelu on sellasta et se, joo, mun pitää tehdä töitä, niinkun se ei oo sellanen et mä vaan opin kaiken mut et mun pitää tehdä läksyjä ja opiskella, lukee kokeisiin mut et mä oon kehittänyt niin sellasia hyviä strategioita siihen et mä pärjään hyvin. (lisa)

Oman motivaation ja oppimishalun lisäksi olennaista koulumenestykselle näyttää olevan kyky priorisoida ja suunnitella omaa oppimistaan. Siinä missä peruskoulussa oli vielä mahdollista keskittyä kaikkiin oppiaineisiin, täytyy lukiossa tehdä priorisointia, koska aika ei riitä keskittymään kaikkeen. Lukiossa on siis valittava, mihin oppiaineisiin erityisesti haluaa keskittyä. Haastateltavat olivat tehneet omia, heille sopivia valintoja jo siinä vaiheessa, kun hakeutuivat lukioon: Esimer-

kiksi Jenna oli tarkoituksella valinnut lukion, jossa oli rajatumpi kurssivalikoima kuin muissa mahdollisissa lukioissa, koska halusi suorittaa lukion kolmessa vuodessa ja arveli, että muualla ei olisi malttanut olla ottamatta ylimääräisiä kurseja. Aino oli aiemmista suunnitelmistaan poiketen ha- keutunut opiskelemaan lukioon, jonka koki olevan vähemmän kilpailuhenkisempi kuin hänen aiempi, ensisijainen vaihtoehtonsa, koska arveli, että menestyisi paremmin rennommassa ympä- ristössä. Useampi haastateltavista oli myös suorittamassa lukion kolmessa ja puolessa tai nel- jässä vuodessa tavanomaisen kolmen vuoden sijaan, kukin omasta syystä. Tavallisesti lukio- opiskelu kestää kolme vuotta ja pidempään opiskelevissa on enemmän poikia kuin tyttöjä) joten haastateltavat poikkeavat tässä suhteessa normista (Suomen virallinen tilasto 2020b).

5.2 Paineet tulevat itseltä

Haastateltavat mainitsevat tuntevansa jonkinlaisia paineita koulumenestyksen suhteen ja kerto- vat kokevansa siksi ajoittain stressiä. Huolimatta siitä, että haastatteluissa tuli ilmi myös edellä- kin mainittua ulkopuolista ja yhteiskunnan suunnalta, esimerkiksi ylioppilaskirjoituksista, tulevaa painetta, haastateltavat korostavat kuitenkin, että paine tulee heistä itsestään ja heidän itse aset- tamistaan tavoitteista. Tytöt opiskelevat koska se kiinnostaa heitä ja he näkevät siinä hyödyn it- selleen, ja samalla lailla he ovat itse asettaneet tavoitteensa. Pomerantz ja Raby (2011, 554) näke- vät tämän asenteen merkkinä uusliberalistisesta yksilöllisyysajattelusta: lopulta koulumenestys on yksilön itsensä asia ja vain hänen itsensä hyväksi, uskotaan että kova työ tuottaa yksilölle ra- jattoman määrän mahdollisuuksia tulevaisuudessa. Jos päämäärien tavoittelu siis joskus aiheut- taa stressiä, on se itse aiheutettua.

Halu menestyä tulee siis tytöiltä itseltään, ja yhteistä kaikille haastateltaville on, että heidän van- hempansa tai huoltajansa osallistuvat heidän koulunkäyntiinsä vain vähän. Tytöt tulevat erilai- sista koulutuksellisista taustoista; esimerkiksi Lauran vanhemmista molemmat ovat väitelleet tohtoreiksi, kun taas Aino on lähisukunsa ensimmäinen, joka on pyrkimässä lukion jälkeen yli- opistoon. Kaikki kokevat saavansa vanhemmilta kannustusta ja tukea, ja osa oli saattanut saada

kokeeseen luku- tai läksyapua tarvittaessa, mutta pääosin haastateltavat ovat vastanneet opiskelusta itse. Koska koulunkäynti on kaikilta sujunut kiitettävällä tavalla peruskoulusta alkaen, ei se tietysti ole vaatinutkaan ulkopuolista puuttumista. Muutama haastateltava kertoo, että vanhemmat ovat päinvastoin olleet ajoittain jopa huolissaan lapsensa uppoutumisesta koulunkäyntiin:

Aina välillä kuulee vanhemmilta silleen että "lähettäiskö viikon lomalle, ei sen oo niin vällii jos vähän ottais koulusta vappaata" -tyyppisesti. (Meri)

No mul on vanhemmat ollu silleen tosi ihanasti aina et ne on tukenu ehdottomasti mut kyl mä tiedän että vaikka mä oisin just, tai en mä tiedä, toki kun on saanut hyviä numeroita niin must tuntuu et jos ois joku kerta saanu jostain kokeesta vaikka nelosen niin äiti olis ekana ollu onnittelemassa [naurua], että sä pystyit siihen etkä sä stressannu. (Lotta)

Haastatteluissa tuli esiin jännite aikaa vievän koulunkäynnin ja opiskelun sekä rentouden ja stressittömyyden välillä. Esimerkkinä erään haastateltavan maininta, miten koulunkäynti on hänelle suhteellisen helppoa ja rentoa, joka ei vaadi liikaa vaivannäköä, mutta myöhemmässä vaiheessa hän kertoo, että on pidentänyt lukio-opintojaan kolmeen ja puoleen vuoteen stressin ja uupumuksen takia. Toinen haastateltava taas kertoo pyhittäneensä arkipäivät opiskelulle, jotta viikonloput säilyisivät vapaina, mutta myöntää samalla, että läheskään aina tämä ei onnistu. Moni haastateltavista kuitenkin korostaa, että koulumenestys ja oppimistavoitteiden saavuttaminen ei vaadi erityisiä uhrauksia ja on suhteellisen stressitöntä.

Mä aattelen silleen et jos mä saan vaikka kasin sillä et kuuntelisin tunneilla ja tekisin vähän läksyjä, niin se et mä käytän puol tuntii enemmän niin se ei oo multa iso uhraus siihen et mä saan paremman numeron tai opin sen asian paremmin. (Meri)

Heti kun lomat alkaa ni sit kirjat pois ja lomalle että ei tarvii mitenkään [miettiä kouluasioita] --- On aika niinku perinteinen oletus, tiekkö et ottaa stressiä tai tulee jotain ulkopuolisia paineita siihen et miks pärjää. Niinku, musta tuntuu et sitten kun oppii semmosen että ei opiskele niitä opettajia varten vaan niinku oma semmonen, pitää olla semmonen halu, siihen että täst on jotain hyötyä, niin sillä pärjää pitkälle. (Meri)

Mie mietin tosi usein silleen että no esimerkiks onko tällä koenumeroilla niinku kymmenen vuoden päästä tulevaisuudelle niin paljon väliä että tästä on pakko silleen

että jatkanko esimerkiksi että kirjoitanko tän aineen ja että onko tällä nyt niin paljon väliä tällä vaikka kurssinumerolla tai aineella muutenkaan. (Aada)

Kuitenkin esimerkiksi Aino, Lisa ja Laura kuvailevat itseään ”stressi-ihmisiksi”, mutta he kaikki ovat aktiivisesti toimineet sen eteen, että tuntisivat painetta vähemmän. Aino oli esimerkiksi valinnut lukion sen perusteella, että ei stressaisi niin paljon koulunkäynnistä:

Mä tiesin että mä stressaan kuitenkin mut just esimerkiksi must tuntuu et jos mä oisin mennyt vaikka sinne Ressuun [lukio] ni se ois ollut kuitenkin eri tilanne.

Useampi haastateltavista mainitsee olevansa ”suorittaja” tai ”perfektionisti” painottaessaan sitä, että hänellä on tavoitteita, joita hän haluaa saavuttaa ja hän haluavat olla hyviä itselleen tärkeissä oppiaineissa. Suorittajaan ja perfektionistiin liitettävät mielikuvat ovat jossain määrin negatiivisia, koska täydellisyyden tavoittelu tai päämäärien saavuttaminen on heille pakonomaista, ei pelkästään positiivinen motivaattori. Ehkä identifioituminen suorittajaksi tai perfektionistiksi onkin epäsuora keino ilmaista opintojen ajoittain aiheuttamaa stressiä? Perfektionismin voi myös ajatella pysyvänä luonteenpiirteenä siinä missä esimerkiksi kunnianhimo on tilannesidonaisempi ja enemmän myös ihmisen itsensä hallittavissa oleva ominaisuus. Kiinnostavaa olikin, että kukaan haastateltavista ei kuitenkaan kuvaile itseään kunnianhimoiseksi, vaikka kunnianhimon voi ymmärtää positiivisena haluna päästä päämääriin ja saavuttaa asettamansa tavoitteet. Nuoria, koulutettuja naisia kilpailuyhteiskunnassa koskevassa tutkimuksessaan Maija Fast (2006, 53 – 59) teki päätelmän, että hänen haastattelemansa naiset ovat sopeutuvasti kunnianhimoisia: heissä yhdistyy herkkyyttä muiden odotuksille ja toiveille, tunnollisuus sekä kohtuullinen suoritusmotivaatio. Tutkimuksen naiset halusivat pärjätä kaikilla elämänalueilla, mutta heidän ei kuitenkaan halunneet määritellä itseään erityisen kunnianhimoiseksi. Suorittajuuteen ja perfektionismiin liittyvä tunnollisuus on naistapaisuuteen kiinteästi yhdistyvä ominaisuus, kun taas kunnianhimo mielletään maskuliiniseksi ominaisuudeksi.

5.3 Koulumenestys sekä mahdollistaa että rajoittaa toimijuutta

Vaikka haastateltavat sanovat, että arvosanoilla ei juurikaan ole merkitystä, vaan osaaminen on tärkeintä, on kuitenkin selvää, että arvosanoilla on paljonkin väliä tulevaisuuden kannalta. Jatko-opintoihin pyrittäessä todistuksella on merkitystä ja haastateltavat toivovat ylioppilastutkintotodistuksensa arvosanojen riittävän todistusvalinnassa hyväksytyksi tulemiseen haluaamansa opiskelupaikkaan. Hyvät arvosanat avaavat mahdollisuuksia, mikä on tytöille hyvin tiedossa jo toisen asteen yhteishaun perusteella: ”--- mä tiesin sen kun mulla oli niin hyvä keskiarvo yläasteella et mä pääsen sillä mihin tahansa.” (Aino) Hyvillä arvosanoilla ja koulumenestyksellä on siis selkeästi etunsa myös tulevaisuutta ajatellen, ja vaikka tulevaisuuteen suuntautuvat tavoitteet ja toive päästä suoraan todistusvalinnalla opiskelemaan tulevat haastatteluissa esiin, haastateltavat selkeästi painottavat osaamisen tärkeyttä ja oppimisen iloa itselleen tärkeimpinä motivaattoreina. Arvosanojen merkityksen vähättely voi olla esimerkiksi naistapaisuuteen liittyvää vaatimattomuutta, jossa julkilausuttua halua menestyä pidetään sopimattomana, ja sen verhoaminen oppimishaluksi on soveliaampi tapa ilmaista toivottu tai saavutettu menestys. (Ks. esim. Fast 2006, 53; Korvajärvi 2016, 156 – 157).

Haastateltavat korostavat haluaan oppia, mutta yhteiskunnalliset reunaehdot, esimerkiksi jatko-opintoihin hakeutuminen, vaikuttavat siihen, mitkä aineet he kokevat tärkeiksi ja millaisia tavoitteita he itselleen asettavat. Erityisesti ylioppilaskirjoitukset ovat tärkeässä asemassa jatkosuunnitelmien ja siten tavoitteiden asetannan kannalta. Keväällä 2020 toteutettu opiskelijavalintauudistus merkitsi ylioppilastutkintotodistuksen painoarvon kasvamista, koska aiempaa suurempi osa opiskelijoista valitaan jatkossa pelkästään ylioppilaskirjoitusten arvosanojen perusteella. Todistusvalinnan kriteerit vaihtelevat koulutusaloittain, mutta useimmilla aloilla vähintään puolet uusista opiskelijoista valitaan ylioppilastutkinnon arvosanojen perusteella, monella alalla todistuksen perusteella valittavien määrä on suurempikin. (Opintopolku 2020.)

Nytkin ku on tullu joittenkin alojen näitä ekoja todistusvalintoja tänä vuonna, niin kyl sen on huomannu et se on vaikuttanu monneen koska just esim meiän luokalla kun monella on se lääkishaave, niin sit ku tuli tieto siitä, että sinne Helsinkiin lääkikseen on vaadittu ne ällän paperit suunnilleen, niin kyl sen huomasi joittenki kohalla sen,

et se motivaatio ja tavallaan usko itteen laski tosi paljon, et ei tavallaan mahdollisuutta päästä sinne. (Eerika)

Mut sitte niinku ylppärit on ehkä sellanen joka luo sellasta aika negatiivistakin painetta et koska siihen on se kuitenkin ns paine tai jotenkin nykyään niil on niin paljon merkitystä et sit tuntuu et sit jos tää yks koe menee piloille niin sit kaikki menee piloille mikä ei oo totta mut se ois vaan niin mukavaa jos pääsis esimerkiks suoraan todistuksella sit kouluun. (Aino)

Haastateltavat kertovat, että koulumenestys on ollut selkeästi leimaava asia ala- ja yläkoulussa; koulumenestystä on pitänyt peruskoulussa peitellä ja se on ehkä jopa hävettänyt, mutta lukiossa tilanne on eri ja lukio on ollut positiivinen kokemus etenkin kannustavan ilmapiirin ja vertaisten ansiosta. Haastateltavat sanovat olevansa ylpeitä menestyksestään ja arvosanoistaan, mutta kaikki ovat kohdanneet ja tunnistavat myös niitä ennakkoluuloja, joita koulussa pärjääminen aiheuttaa.

No siis nimenomaan yläkoulussa se on ollu semmonen kyllä [että pitää peitellä koulumenestystä] et niinkun lukiossa se on ehkä vähän silleen että koska on kuitenkin oma valinta että on tullu lukioon niin sit se on että ei ihmisiä kiinnosta että saatko hyviä vai huonoja numeroita mut yläkoulussa se oli enemmän semmonen että no niin että toi on nyt sit se hikke, tai et siel oli enemmän semmonen oletus et jos saa hyviä numeroita ni sit on jotenki erilainen tai jottain. (Aada)

No ehk se ysin lopussa se kympin keskiarvo, niin ehkä sitä ei nyt alus varsinkaan halunnu kaikille kertoo koska kylhän siit tulee tiettyi ennakkoluuloja et sun ainoo elämä on koulu ja sä oot tollanen hikke ja niinku et, tai kylhän se on totta et koulu on tärkeetä mut ei se kummiskaan tavallaan oo koko totuus mut sitte... (Laura)

Mut silti se on ehkä semmonen asia mitä mä en halua ensimmäisenä sanoa ihmisille tai et mä välttelen viimiseen asti esimerkiks keskiarvosta tai koearvosanoista puhumista, koska mä koen et se leimaa tosi paljon mua sit ihmisenä jos mä niistä mainitsen, et sit just ihmisten kanssa keskustellessa yrittää vähän vältellä niitä asioita. (Lotta)

Moni haastateltavista mainitsee, että pärjääminen tai hyvät arvosanat eivät enää aiheuta samantyyppistä häpeää kuin aiemmin, mutta he eivät silti mielellään ota kouluun liittyviä aiheita esiin uusien

tuttavien kanssa, koska kokevat, että koulumenestys kuitenkin edelleen on asia, johon muut ihmiset kiinnittävät huomiota ja jonka perusteella muut voivat tehdä jyrkkiäkin oletuksia. Eräs haastateltavista mainitsee esimerkiksi, miten on kohdannut oletuksia, että hänen terveytensä on pakko kärsiä, koska hän opiskelee paljon ja saavuttaa hyviä tuloksia.

Vaikka tytöt opiskelevat lukiossa kaltaistensa parissa, menestyminen saattaa silti tuottaa kiusallisia tilanteita myös ystäväpiirissä, jos ystävät eivät pärjää yhtä hyvin:

...mä en halua et he ajattelee et he ois jotenki huonompii jos vaikka on kummiskin, jos hekin on niinku panostanu sil taval samalla tavalla mut et sitte jos puhutaan jostain arvosanoista ni mä oon huomannu et aik helposti menee semmosel vähän puolustelukannalle ni sit on siilleen no mä luin tosi paljon ja mua kiinnostaa se tosi paljon ja... tai silleen et, ei voi olla vaan silleen, sil taval et no et mä nyt vaan sain kympin. (Laura)

Mä koen tosi vaikeeks et esimerkiks et jos on koe, ja sit tietää et joku kaveri on harjoitettu siihen oikeesti paljon ja tehny työtä sen eteen ja sit ite on nyt enimmäkseen ollu oppitunneilla ja vähä tehny, ja sit sen kokeen jälkeen saa huomattavasti paremman numeron, ni sit se on tosi, tai monta, useemman kerran, no ehkä silleen alasteel ja yläasteel ku tosi paljon puhuttiin arvosanoista vielä kavereiden kans ja tälleen ni sit on ollu monta kertaa semmosis tilanteis et joku kaveri kysyy et miten sä teit ton, ja sit mä oon vähän silleen et tässä nyt vaan kävi näin [naurua]. (Lotta)

Kouluympäristön ulkopuolella suhtautuminen hyviä arvosanoja saaviin ja opiskelusta pitäviin tyttöihin tuntuu olevan vähättelevä ja negatiivissävytteinen, sillä oletuksena on ettei hyvin menestyvällä työllä voi olla elämässään muuta kuin koulu. Aino kuvaa, miten erityisesti puolitutut kommentoivat hänen koulumenestystään:

Sitä on tullu joskus silleen kans puolitutuilta, vähän silleen jopa hassuissa tilanteissa --- no yhtenä esimerkkinä esimerkiks mun serkun synttärijuhlissa oli sit sen kavereita ja sitten tota ku mä en juo ni sitte se oli viel silleen että kun kysyttiin että mis koulussa mä oon ja sit oli silleen et aaa sinne on ihan sikakorkee keskiarvo kuitenkin että sun on pakko olla hyvä koulussa ja sit mult kysyttiin vaan et mitä sit niinku teet viikonloppusin tai niinkun vapaa-ajalla että opiskeletsä vaan? (Aino)

Muiden luokittelut ja stereotypiat olivat myös syy, miksi Aino hakeutui peruskoulun jälkeen eri lukioon kuin mihin hänen koulustaan yleensä menttiin:

--- kyl me kaikki pärjättiin silleen aika hyvin et suurin osa meistä oli, vois sanoo melkeen kympin tyttöi yläasteel ni kyl sen näki silleen et noi nyt menestyy. Ja must tuntu et mä vielä enemmän koin sitä ns luokitteluu koska must yks syy jonka takii mä olin sillee että nyt vaihdetaan maisemaa ku pääsen lukioon ni oli just ehkä se että kaikki ties mut sinä kympin tyttöinä että just että ai no se sai taas kokeesta kympin ja se taas menestyy ja tälleen et silleen se uus alkukin oli vähän silleen että stereotyyppioita karkuun. (Aino)

5.4 Muiden menestysten joukossa opiskelu motivoi, mutta lisää myös paineita

Koulumenestys on luontevaa ja tavallista, kun ympärillä on hyvin valikoitunut joukko muita koulussa menestyviä ja opiskelua arvostavia ikätovereita. Siinä missä peruskoulussa erinomaisesti pärjäävät oppilaat erottuvat joukosta, lukiossa tilanne on aivan toinen ja etenkin korkean keskiarvorajan lukioissa haastateltavat voivat opiskella kaltaistensa joukossa.

Ehkä sitä ei itekään jaksanu silleen enää ns katella sellasta riman ali menemistä tai niinku jakso katella kun se on kaikkien oma juttu mut kyl siit sai ihan erilaista draivii itekin kun kaikki muutki on sil asenteella et nyt mennään ja nyt hoidetaan nää hommat. (Aino)

Vaikka opiskelu lukiossa muiden hyvin pärjäävien opiskelijoiden keskuudessa on antoisaa, muutama haastateltavista mainitsee, miten huippuopiskelijoiden joukossa opiskelu – vaikkakin itse samanlaisena huippuopiskelijana – lisää paitsi motivaatiota ja draivia, myös painetta ja stressiä.

Mä hain yläasteelle erikoisluokalle [koulun nimi poistettu] joka oli sielki niinku tosi valikoitunu porukka mun luokalla koska me oltiin ihmisiä jotka halus lukee [oppiaineen nimi poistettu]. Se vähän rajaa ihmisiä nii ja siellä mul tuli kriisi koska yhtäkkiä mä olinki meidän luokan huonoin. Mä en ollut enää paras ja minä jolla oli 9,2 keskiarvo siin vaihees oltiin niinkun enemmän häntäpäässä. (Jenna)

Et tavallaan se kannustaa oikeesti vaan opiskelee enemmän, ja sit ku on samanhenkisiä ihmisiä niin se on silleen kivempi totta kai et on löytäny niitä oman tyylisiäkin

kavereita, mut sit ehkä ainut negatiivinen on just se et sitte välillä aattelee niistä hyvistä numeroista just kasista ja välillä ysistäkin et ne on huonoja numeroita, niin se on ehkä silleen niinku ainut negatiivinen puoli siinä ympäristössä. (Eerika)

Lauran lukio on ollut vuodesta toiseen lukioiden ranking-listan kärkipäässä, ja vaikka Laura on ylpeä siitä, että opiskelee menestyksestään tunnetussa lukiossa, on hän huomannut, että se aiheuttaa painetta ainakin osassa opiskelijoita:

Mä oon joiltain kuullu sil taval et voi vitsi, sit mä oon se ainoa joka kirjottaa siel pelkkii ämmii tai jotain sellasta... No, M on tietenkin hyvä arvosana mut sil taval et... kyl totaki kuulee. (Laura)

Opiskelu muiden lahjakkaiden joukossa luo myös tietynlaista ryhmäpainetta, sillä vertailu muihin aiheuttaa paineita ja omatkin tavoitteet nousevat, kun haluaa pärjätä yhdessä muiden tahdissa. Samanhenkisten opiskelijoiden kanssa opiskelu voi luoda paineita yhdenmukaisuuteen myös tulevaisuuden suunnitelmien suhteen. Sofia mainitsee, miten luonnontiedepainotteisella luokalla suurimmalla osalla opiskelijoista tulevaisuuden suuntana on lääketieteellinen, ja miten hän on ajoittain tuntenut itsensä huonommaksi opiskelijaksi, koska ei ole kiinnostunut lääketieteen opinnoista.

Tulevaisuus näyttäytyy tytöille jännittävänä ja kiinnostavana, ja he ovat suunnitelleet sitä paljon sekä keskustelevat tulevaisuuden suunnitelmista myös ystäviensä kanssa säännöllisesti. Kaikilla haastateltavilla on melko tarkkoja tavoitteita tulevaisuuteen liittyen, varsinkin uraan ja koulutukseen liittyen.

--- mä oon jo pitkään tiedostanu sen että just esimerkiks oikis jos mä sinne haluan niin mun on pakko, ns pakko menestyä ja pakko oikeesti tehdä töitä sen eteen ja kyl se taas sit avaa niin paljon polkui siit eteenpäin että kyl mä nään että sil koulumestyrksellä on semi-iso, iso merkitys varsinkin just tolleen työelämässä et ei nyt silleen muuten. Ei nyt silleen että en saa kavereita jos en ole hyvä koulussa mutta niinku tulevaisuutta silleen ton kannalta niin kyl mä nään et sil on aika iso merkitys. (Aino)

5.5 Koulutuksen ja uran merkitys tärkeää

Kaikkien tavoitteet ovat yliopistossa, ja vaikka osa on ottanut ammattikorkeakoulualoista selvää, suurimmalle osalle ammattikorkeakoulut ovat melko vieraita, he kokevat ettei siellä ole heitä kiinnostavia aloja ja tyttöjen lukioissa pidetyt korkeakouluesittelytkin ovat painottuneet vahvasti yliopistoihin. Hyvin menestyvien tyttöjen oletetaan jatkavan opintojaan yliopistossa, ja yliopistosakin mieluiten arvostetuimmilla aloilla, sillä esimerkiksi luonnontiedepainotteisella luokalla opiskelevat Eerika, Meri ja Sofia ovat tunteneet painetta hakeutua opiskelemaan lääketiedettä, koska se on luonnontieteellisissä ja matemaattisissa aineissa pärjääville selkeä ja preferoitu koulutussuunta.

--- luonnontieteethän aina on silleen et jos pärjät hyvin niin meet lääkikseen, mut mä en sitä ehkä että se on niinku sellanen ns ainut tarjottu vaihtoehto, tuntuu vähän että se on se arvostetuin, et sinne mennään jos osataan, tai miten vain päästää (Meri)

--- jossain vaiheessa mä esimerkiks mietin et miten ois joku hätäkeskuspäivystäjän homma tai tämmönen, onks se joku amk-tasonen tutkinto, niin kyl ehkä siitä ku puhuin ni ihmiset oli vähän silleen et, kannattako sun, ku sä helpommin, tai just silleen, ei kympin tyttö -termiä käytetty, mut et kannattaako mun kympin tyttönä tietyllä tapaa tuhlata osaamistani semmoseen helpompaan tehtävän, joka must... tietyl tapaa tulee niinku joistain suunnista varsinkin semmonen et ku koulussa menee hyvin ni sit pitäis just mennä yliopistoon ja mahdollisimman pitkälle koulututtuu, mikä on must silleen, no ehkä mä sit iteki en niinku.. se ammatti ei kiinnostanut mut kyl mä haluisin et jos mä päätän jotain vaikka... tai et kyl mä aattelen, et jos mä oisin halunnu jonkun ammatin johon on amiskoulutus ni mä olisin sen tehny. (Lotta)

Nykyisenlainen ylioppilastutkinto ainerealeineen sekä todistusvalinta ohjaavat tekemään tulevaisuutta koskevia päätöksiä entistä varhaisemmassa vaiheessa, ja tytöt vaikuttavat olevan melko suunnitelmallisia ja tavoitteellisia tulevaisuutensa suhteen. Kaikilla on jo jonkinlainen näkemys siitä, mihin lukion jälkeen suuntaavat, osalla hyvin vahva ja selkeäkin. Suurin osa haluaa päästä jatkamaan opintoja saman tien lukion jälkeen, kuten esimerkiksi Aada asian ilmaisee:

No, ois se varmaan, jos vaikka siis ei pääsis mihinkään kouluun lukion jälkeen niin kyllä musta tuntuu et se ois vähän semmonen että no mitäs nyttten että kuitenkin mulla ainakin itellä tuntuu että mä koko ajan elän sitä varten että sit ku opiskelen tai ajattelen jotenkin, ajatusmaailma on semmonen että sitku alotan sen oman elämän

niin sit voi tehdä näin ja sit voi tehdä omalla tavalla ni sit jos se ois ei jäis vielä vuodeksi asumaan tänne omaan kotiin niinku ei pääsis alottamaan sitä omaa itsenäistä elämää niin kyllä se ois varmaan kolaus. (Aada)

Tilastokeskuksen viiden vuoden välein julkaisemassa Työolotutkimuksessa on havaittu, että ansiotyön merkitys on kasvanut etenkin nuorten naisten keskuudessa viime vuosien aikana huomattavasti, mutta toisaalta ansiotyön arvostaminen ei ole vähentänyt koti- ja perhe-elämän merkitystä (Sutela, Pärnänen ja Keyriläinen 2019, 32 – 33). Tämä tulee esiin myös haastatteluissani, sillä haastateltaville ura näyttyy hyvin tärkeänä ja tavoittelemisen arvoisena asiana, ja ura ja ammatti vaikuttaa olevan heille jossain määrin tärkeämpi tavoite kuin esimerkiksi oma perhe, mutta läheskään kaikilla nämä eivät ole toisensa poissulkevia vaihtoehtoja.

Haastateltavat kuitenkin tiedostavat, että sukupuolten työnjako muuttuu hitaasti ja naiset kantavat edelleen suuremman vastuun kotitöistä ja lastenhoidosta, vaikka olisivat kokopäivätyössä ja vastaisivat omalta osaltaan perheen elatuksesta taloudellisestikin (Lammi-Taskula ja Salmi 2016, 181 – 182). Osaltaan tyttöjen ajatuksissa on viitteitä siitä, että halu edetä uralla ja kehittyä myös ammatillisesti mahdollisimman paljon saattaa estää perheen perustamisen, koska se nähdään asiana, johon tulisi myös keskittyä kokonaisvaltaisesti.

Kyllä se [työ] tulee ehdottomasti ykkösenä melkein pä enkä mä usko et mä välttämättä tuun perustamaan esimerkiks perhettä ollenkaan koska sit mä tiiän et mä haluisin myös tehdä sen niinku ihan täysillä. Toisaalta se ei vaan oo prioriteettina mulle ykkönen joten sitten mun pitäis jättää se ura sen... en mä voi tehdä kahta asiaa täysillä (Jenna)

Lammi-Taskula ja Salmi (2016, 183) mainitsevat, että tällä hetkellä ansiotyö tuntuu edelleen estävän miesten vanhemmuutta eri tavoin kuin naisten, sillä vaikka työelämän paineet tutkimusten mukaan kohdistuvat enemmän äiteihin kuin isiin, miehet kuitenkin pitävät hankalampana ajatusta jäädä perhevapaalle tai käyttää aikaa lastenhoitoon. On kiinnostavaa nähdä, miten nuorten naisten arvostus koti- ja perhe-elämää kohtaan tulevaisuudessa kehittyy. Onko nähtävissä, että ansiotyö jatkossa estää myös naisten vanhemmuutta enemmän kuin aiemmin, vai pysyyko koti-

ja perhe-elämän merkitys nuorten naisten keskuudessa edelleen korkealla, vaikka ansiotyön merkityskin on kasvanut?

Tulevalta työltään haastateltavat toivovat ennen kaikkea sitä, että se on sisällöllisesti kiinnostavaa ja että he voivat nauttia työstään. Osalle tytöistä menestyminen ja eteneminen työssä on tärkeää, mutta haastatteluissa painottuu enemmän se, että tulevan elämän toivotaan olevan vakaata, jossa perusasiat ovat kunnossa. Palkka ei näytä olevan erityisen tärkeä tai kiinnostava asia, vaan haastateltavat kuitaavat sen toteamalla, että palkan olisi hyvä olla sellainen, että sillä tulee toimeen, ilman että raha-asioita tarvitsee isommin miettiä. Vain Aada, joka pohtii erikoislääkärin ja ensihoitajan uravaihtoehtojen välillä, nostaa esiin palkan tärkeyden. Ensihoitajan työ vaikuttaa hänestä jossain määrin kiinnostavammalta lyhyemmän koulutuksen ja kenties vaihtelevampien työpäivien ansiosta, mutta samalla lääkäriksi kouluttautuminen kiinnostaa myös, etenkin paremman palkkauksen ansiosta.

[Aikuisena] ois semmoset rutiinit ja semmoset, ei enää tarteis miettiä jotain niinkun... tai esimerkiks raha-asiat ois silleen kuitenkin kunnossa, ja sen takia mulle onki just semmonen, että oon tosi paljon miettiny esimerkiks että onks se nyt paha jos ajattelee palkkaa, tai sitä että menee johonki koulutukseen ihan vaan että sais semmosen työn mistä saa hyvän palkan, että siitäkin tuntuu välillä et siitä ei puhuta että entä jos halua sitä rahaa, että valitseekin jonkun toisen uran ihan vaan sen rahan takia et totta kai siitä pitäis tykätä et mistä tekee, ja mullaki on semmonen että mä haluan semmosen työn, missä tavallaan nautin siitä, että ei tarvitse sit olla silleen, että no, pääsispä jo kotiin. (Aada)

--- tietenki haluan sellasen ammatin josta on mahdollisuus saada sellasta niinku, sellast palkkaa et pystyy elämään sellast mukavaa elämää, mutta mua kummiskaan ei oo sellaseen tavoitteeseen et mä voisin matkustaa maailmaa ja ostaa kymmenen mökkii (Laura)

Koska useimmat haastateltavista tytöistä ovat hakeutumassa hyvin palkatuille, korkeakoulutusta vaativille aloille (esimerkiksi lääketiede, hammaslääketiede ja oikeustiede), palkan merkitystä ei välttämättä tarvitse sen kummemmin pohtia, vaan riittävä palkkataso on itsestäänselvä oletus heidän kaavailemillaan aloilla. Toisaalta työn sisällön korostaminen palkan yli voi olla tietynlaista

naistapaisuutta, joka vaatii kutsumusta ja vaatimattomuutta. Myös nykyinen uusliberalismin eetos ja yksilöllistynyt uusi työ korostaa ihannetyötä, jossa voi toteuttaa itseään ja kehittyä entistä paremmaksi "menestys- ja kilpailusubjektiksi" (Julkunen 2008, 121 – 128).

5.6 Kympin tyttöys toimijuutta rajoittavana stereotypiana

Osalle haastateltavista mielikuva kympin työstä on positiivinen, tai vähintäänkin neutraali. Heille kympin tyttö assosioituu supergirlinä, joka panostaa koulunkäyntiin ja saa hyviä numeroita, on aktiivinen ja sosiaalinen, ottaa muut huomioon, käyttäytyy hyvin ja menestyy kaikessa mitä tekee. Haastateltavat tunnistavat kuitenkin kympin tyttöihin julkisuudessa liittyvän stereotyyppisen ja yksiulotteisen puhettavan, jossa kympin tyttöys tarkoittaa tunnollisuutta, kunnollisuutta, kiltteyttä, ahkeruutta ja laumasieluisuutta, sitä, että opiskellaan, koska niin kuuluu tehdä, ja halutaan pärjätä koulussa, koska halutaan miellyttää opettajia ja vanhempia ja jonka elämässä ei ole muuta kuin koulu. Kympin tyttö mielletään jollain tapaa epäinhimillisenä suorittajana, täysin persoonattomana hahmona, joka elää sisällyksetöntä elämää. Negatiivisen mielikuvan lähteeksi haastateltavat mainitsevat median, esimerkiksi elokuvat ja tv-sarjat, välineenä, joka tuottaa stereotyyppistä kuvaa koulussa menestyvistä tytöistä. Fiktiossa opiskelusta kiinnostuneet tytöt ovat tietynlaisia ja elokuvissa älykäs ja hyviä arvosanoja saava tyttö kuvataan usein silmälasipäisenä, vanhanaikaisiin vaatteisiin pukeutuvana nörttinä kirjapinot käsissään.

Haastateltavat korostavat, että henkilökohtaisesti heillä ei ole ongelmaa, jos joku kommentoi heitä kympin tytöiksi, vaan esimerkiksi Laura kertoo ennemminkin olevansa ylpeä siitä, jos häntä pidetään kympin tyttönä, koska se tarkoittaa, että muutkin ovat huomanneet hänen koulumenestyksensä. Toisaalta haastateltavat ovat kuitenkin myös huomanneet, että kympin tytöistä puhutaan usein alentuvan stereotyyppisesti ja ennakkoluuloja korostavasti, eikä arvosteta sitä työtä jota hyvin menestyvät tytöt opintojensa eteen tekevät.

Haastateltavat ovat kohdanneet ”kymppin työttölyä” arkielämässään, usein puolittutujen taholta. Ympäristön odotukset ja oletukset liittyvät tyttöjen rooliin, toimintaan ja käytökseen eri tilanteissa, mutta myös siihen, miltä kymppin tytön kuuluisi näyttää.

Kyl mul on ihan ala-asteelta lähtien niin on tullu hyvä [todistus] ja arvosanoja ja myös ehkä siihen liittyy enemmän ku vaan ne arvosanat niin myös se asema... ja ehkä myös semmonen mielikuva. Semmonen kiltin tytön rooli myös, mihin sit kun on tajunnu sillai ahaa, muut näkee mut semmosena niin okei kai mun nyt täytyy siten niinkun... olla mukana tässä. --- ei mulla nyt suoraan sanoen oo kukaan sanonut olet tällainen ja elämässäsi ei oo sisältöä mutta kyl sen huomaa siitä miten muut kohtelee. (Jenna)

...mä haluan, tota haluan opettajaks, [niin sanotaan, että] ai, et oot sä hyvä lasten kanssa ja kaikkee tällasta ja enemmän mulle se on niinkun se miks mä haluan opettajaks on se uuden opettaminen tai et ku mä tykkään ite oppii uutta, mä oon opetellut tosi paljon sellasii strategioita millä mä ite opin, ni mä koen että mä osaisin opettaa muille näin, näiden avulla tai näitä käyttäen niin... sit se on vähän se että no, joo.... (lisa)

...se on yllättänyt et jos ei oo tullu puheeksi et se on tullu vasta myöhemmin, ni että tavallaan, on tavallaan sanottu sitä että ei uskois et oisin kymppin tyttö, ni se on jotenki yllättänyt se muitten reaktio siihen. Et joillakin on vahvoja ennakkoluuloja siitä että miltä vaikka kymppin tyttö näyttää. -- Varsinki sillon yläkoulussa niin sitten kun tapaa uuen ihmisen ni ei sille puhu välttämättä että niinku koulusta vaan just vaikka harrastusten kautta tai tolleen niin sitten mäki oon kuullu jonkun verran sitä että ei heti vaikuta niinku kymppin tytöltä ja sit se on musta tosi jännä ku jotenki mä en ite miellä että kymppin tyttö on ulkonäöllisesti tietynlainen, nii sit se on ollu must tosi jännä kuulla sitä että ei ehkä näytä siltä kaikkein ns tyypillisimmälle kymppin tytölle. (Eerika)

Toisaalta menestyvillä ja kymppin tytön mielikuvaan sopivilla haastatelluilla on itselläänkin käsityksiä siitä, minkälainen on stereotyyppinen kymppin tyttö ja miltä hän näyttää.

---kyl se varsinki ennen oli just semmonen, itellä se kuva et kymppin tytöllä se elämä pyörii tosi paljon sen koulun ympärillä... (Eerika)

---tää nyt on todella huono peruste [olla menemättä tiettyyn lukioon], mut me siellä ihan laskettiin et montako esimerkiks lyhythiuksista tyttöä löytyy yleisöstä ja se vastaus oli nolla ni esimerkiks se oli semmonen ja jotenkin ne tuntu et... must tuntu et

ehkä siel oli vähän niinku tietyllä tapaa stereotyyppisempia kymppin tyttöjä paikalla.
(Lotta)

Kysyin haastattelun päätteeksi jokaiselta, olisiko hänellä vielä jotakin täydennettävää tai mitä hän erityisesti haluaisi vielä sanoa, jolloin useampi tytöistä halusi vielä erikseen tuoda esiin, miten rennosti he suhtautuvat koulunkäyntiin ja miten heidän elämässään on paljon muutakin kuin vain koulumenestys ja hyvien arvosanojen tavoittelu. Mahdollisesti julkisuudessa esillä oleva, jossain määrin negatiivinen puhetapa kymppin tytöistä kiltteinä, persoonattomina ja uupuneina suorittajina vaikutti siihen, että tytöt haluavat erityisesti korostaa sitä, miten väärä tuo mielikuva on.

Niin ehkä vois vielä painottaa sitä, tuli nyt äkkii mieleen että just se että, et ihmiset ajattelee tosi vahvasti et jos sä oot kymppin tyttö ja menestyt koulussa yleisesti, ei vaan tytöt, mutta yleisesti menestyt koulussa niin sul ei oo mitään muuta elämää. Et ehkä just haluis painottaa sitä että mäki treenaan tosi paljon, mul on kivoi harrastuksii, mul on kivoi kavereit joita mä nään tosi paljon et se ei oo vaan sitä puurtamista ja et istun yksin huoneessa. On se myös sitä mut silleen et mun mielest on väärin silleen vaan luokitella et sä et tee mitään muuta kuin opiskelet koska monis tapauksissa se on just niinku se vastakohta. Ittelle se tuntuu jotenkin niin kaukaselt ajatukselt et kun on tottunut tällaseen ns aktiiviseen elämään silleen että se tuntuu hassulta et muut vaan ajattelee et sä vaan istut kirja kädessä. (Aino)

No siis... en mä tie se on varmaan tullu jo esille et mie otan rennosti koulun ja sit mie reissaan viikonloput mulla saattaa syksystä olla kaks kuukautta olla et mul ei oo yhtäkään vapaata viikonloppua et mie aina oon jossain päin Suomea viikonlopun ja silleen että se niinkun.. .. ja laajat kaveriporukat ympäri Suomee, sit on niinku koulusta, entisestä koulusta ja kaikkea että se ei millään tavalla rajaudu siihen kouluun." (Meri)

"---mäkin oon harrastanu pienestä pitäen tanssii, ja mä teen nyt lukion ohella vielä lastenhoitajan, niinku MLL:n kautta ja siihen elämään mahtuu tosi paljon muutaku vaan se koulu." (Eerika)

Tavoittelin haastateltavia sähköpostikutsulla opinto-ohjaajien kautta, mikä oli tarkoituksenmukaista tämän tutkimuksen kannalta, mutta jäin pohtimaan, että tässä vaiheessa on luultavasti tapahtunut jonkinlaista valikoitumista haastateltavien suhteen. Ovatko haastateltavat poikkeuksel-

lisiä paitsi koulumenestyksensä takia, myös siksi, että suhtautuvat koulunkäyntiin rennosti ja oppivat nopeasti? Tutkimushaastatteluun osallistuminen vaatii aikaa ja vaivannäköä, ja siksi haastateltavat saattavat olla keskivertoa koulumenestyjää joustavampia tai nopeampia, jolloin koulunkäynti on heille vähemmän aikaa vievää kuin muille. Osittain voi olla kyse myös siitä, mikä on suotavaa tuoda esiin lyhyehkössä tutkimushaastattelussa.

5.7 Neuvottelua sukupuolittuneiden opiskelijäkäsitysten kanssa

Hyvin menestyvistä tytöistä ei voi puhua mainitsematta myös poikia. Kuten aiemmin jo mainittiin, puhetapa kymppien tytöistä on syntynyt itse asiassa lähinnä negatiiviseksi vastinpariksi korostamaan luovaa, lahjakasta ja vilkasta poikaa, joka ei kuitenkaan pärjää koulussa koulun feminiinisten käytäntöjen vuoksi (mm. Ringrose 2007, 481 – 482, Tolonen 2001, 97). Tutkimukseni tytöt rakentavat toimijuuttaan sukupuolen kautta, he pohtivat toimintaansa suhteessa sukupuoleen, asemoivat itseään suhteessa feminiinisyyteen ja maskuliinisuuteen sekä vertailevat tyttöjä ja poikia. Tytöt toimivat osana sukupuolijärjestelmää, jossa mies on normi ja siksi he joutuvat jatkuvasti suhteuttamaan itseään tuohon normiin.

Sukupuolittunut järjestys ja miehen ja naisen roolit näkyvät myös Ainon kommentissa, jossa opettaja roolittaa tyttöjä ja poikia sukupuolen mukaisesti heidän oletettujen kykyjensä mukaan.

Me aina kavereitten kaa nauretaan sitä että ku aina opettajatki sano, ei nyt pelkää tähän opiskelun kannalta suhtauduta eri tavalla, mut sit aina joskus ala-asteella ni et "nyt tarvitaan kolme vahvaa poikaa kantamaan tuoleja". Ja me aina nauretaan että miksei meitä ikinä kysytty! Et ehkä se on sitte just tolleen opettajat ehkä näkee sen silleen että tytöt menestyy ja pojat nyt menestyy miten menestyy mutta että niitä käytetään sit muuhun hommaan. (Aino)

Jenna on kiinnittänyt huomiota rooli-odotuksiin, ja oli helpottunut huomattuaan, että niitä voi myös rikkoa. Hän myös mainitsee, että poikien tuskin tarvitsee ajatella rooli-odotuksia yhtä paljon kuin tyttöjen.

Ensinnäkin mul oli tosi pitkään semmonen ajatus et mun velvollisuus on paitsi menestyä työelämässä mut saada kaks lasta, mennä onnellisesti naimisiin ja mun elämän paras päivä oli varmaan se päivä kun mä tajusin et mun a) ei tarvii synnyttää b) hankkia lapsia muutenkaan jos mä en halua. Ja.... sillain. Niinku en mä sano et nyt pojilla ei voisi olla tämmösiä rooleja mitkä ne ajattelee et niiden pitää täyttää mut ehkä mä oon huomannut vähemmän, että... aattelis et olis tommosia velvollisuuksia elämässä ja... ja ylipäättänsä mä ehkä helposti hyppään siihen semmoseen huolehtija, vähän semmoseen äidilliseen rooliin. (Jenna)

Myös Sofia kertoo huomiostaan, että tytöille annettu tila on hyvin kapea (mm. Tolonen 2001, Gordon 2006, 2), oikeastaan jopa olematon, sillä sekä hyvä että hieman vaatimattomampi menestys aiheuttaa ulkopuolisten taholta huolestumista.

--- jos ei menesty kauheen hyvin, niin ajatellaan että ei oo minkäänäköisiä suunnitelmia tulevaisuuteen ja niinkun, jotenkin yritetään vähän mennä silleen helpolla, et ei haluta kavuta korkealle niin sanotusti, mut sitte taas se et jos on liian hyvä, et tavallaan ei oo sit just sitä muuta elämää siinä ja uuvuhtaa ihtesä, et ehkä vähän semmonen et mitä mie oon miettiny just tosi paljon, että miks se on näin. Et et, ei mikään tavallaan oo hyvin, niinku hyvä silleen. (Sofia)

Haastateltavat huomioivat, että kymppin tytön kaltaista käsitettä ei ole olemassa pojille tai kahdeksikon keskiarvon opiskelijoille. Menestyvät pojat eivät saa samanlaista huomiota kuin menestyvät tytöt, eivät hyvässä mutta eivät pahassakaan. Haastateltavat kokevat, että tyttöjä ja poikia kohdellaan koulussa, etenkin lukiossa, enimmäkseen samalla lailla ja heiltä odotetaan samoja asioita. Suurin osa haastateltavista opiskelee lukioissa, joissa reilu enemmistö on tyttöjä, esimerkiksi erikoislukiossa olevan lisan luokalla on vain kolme poikaa, ja hän arvelee poikia olevan noin viidesosa koulun opiskelijoista. Luultavasti siksi, että yhtä lukuunottamatta kaikki haastateltavat opiskelevat niin kutsutuissa huippulukioissa, he ovat myös sitä mieltä, että lukiossa tytöt ja pojat

panostavat opiskeluun yhtä paljon, sillä kaikki haluavat menestyä. Haastateltavien mukaan tilanne on ollut hyvin erilainen peruskoulun puolella, jota esimerkiksi Laura kommentoi sanoen, että ”pojat lötköili, tytöt panosti”. Monilla on kokemus, että tytöiltä odotetaan enemmän:

--- tietyl taval se on suurempi ihme jos poika pärjää ja... sit et jos on tyttö joka pärjää tosi hyvin niin sitä pidetään vähän semmosena itsestäänselvyytenä. --- Se on just silleen et se on vähän niinkun et jos on poika joka pärjää se on ihme samalla tavalla kuin tyttö joka ei pärjää. (Jenna)

--- kyl mä varsinkin yläasteel näin sen et meilt tytöilt myös odotettiin enemmän. Tai siis et oli meiänkin luokal sellasii poikii jotka sai kaikist kokeist nelosen ja niille saottiin vaan et no et tsemppaappa nyt vähän mut et jotenki et mitä jos mä oisin saanu sen nelosen niin must tuntuu et siit ois tullu isompi haloo. (Aino)

--- varsinki yläasteel oli vähä semmonen että pojat nyt häseltää omiaan siellä ja se opiskelu on vähän mitä on ja tytöiltä, tytöt ehkä opiskelee. (Lotta)

Huolimatta siitä, että haastateltavat kokevat tytöt ja pojat tasavertaisiksi, pystyvät he kuitenkin tunnistamaan tilanteita, joissa tyttöjä ja poikia oli kohdeltu eri tavalla sukupuolensa vuoksi. Toisaalta haastateltavat myös itse tuovat esiin asenteita ja mielipiteitä, joiden mukaan tytöt ja pojat ovat erilaisia ja siksi he myös menestyvät koulussa eri tavoin. Pojat ovat villimpiä kuin tytöt, heillä ei ole samalla tavoin ”lukupäätä” eivätkä he panostakaan koulun käyntiin, joten ei ole yllätys, että heitä ei ole menestyvien oppilaiden joukossa yhtä paljon kuin tyttöjä. Laura tuo esiin, miten tytöt ovat tyytyväisiä vähempään ja kaipaavat elämässä lähinnä vakautta, kun taas pojat haluavat edetä urallaan esimerkiksi johtotehtäviin. Hän myös kertoi esimerkin, miten hänen omassa hyvin tyttövaltaisessa lukiossaan oppilaskunnan puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja olivat poikia, ai-noat pojat koko oppilaskunnan hallituksessa. Lauran mukaan he olivat karismaattisia ja päteviä, mutta hallitukseen haki myös karismaattisia ja päteviä tyttöjä. Hän kuitenkin mainitsee, että johtajaominaisuudet liitetään helpommin poikiin, heitä ajatellaan johtajina toisin kuin tyttöjä.

Nämä sukupuolten erot koetaan jollain tapaa luonnollisina ja luontaisina, esimerkiksi lisa mainitsee, miten pojat kestävät rankempaa huumoria, ja Sofia taas tuo esiin, kuinka tytöt vain ovat

luonteeltaan tunnollisempia kuin pojat. Moni toteaa, että pojilla ei ole kiinnostusta ja motivaatiota opiskelun, ja he pärjäävät vain silloin, kun ympärillä on samanlaisia poikia jotka pitävät opiskelua tärkeänä. Yleisesti ottaen poikien maailmassa koulunkäyntiin ei panosteta, ja pojat saattavat hävetä koulussa menestymistä ja yrittävät peitellä sitä tyttöjä enemmän. Lotta on havainnut, että hänen yläasteluokallaan hyviä arvosanoja saanut poika liikkui tyttöporukassa, koska hänellä ei ollut mitään sijaa luokan poikien porukoihin menestyksensä takia. Tytöt vaikuttaisivatkin olevan joustavampia siinä, että heidän ystäväpiirissään voi olla monenlaisia opiskelijoita, kun taas pojilla kaveriporukan yleinen asenne koulunkäyntiin sanelee koko ryhmän koulumenestystä.

--- yleisimmin pojilla saattais ehkä olla sitä et jos on kaveriporukka jossa ei opiskella niin ahkerasti se ajjaa niitä siihen että ei opiskella niin ahkerasti, ku sit taas ehkä työllä ihan hyvin voi olla kaveriporukka missä on tosi erilaisia opiskelijoita. (Eerika)

Aiemmissakin tutkimuksissa (mm. Lahelma 2009, 146) on huomattu, että tytöille on sallittua käyttää opiskeluun paljon aikaa ja usein tyttöjen koulumenestyskin kuitataan ahkeruudeksi, kun taas poikien menestyksen puolestaan ajatellaan johtuvan lahjakkuudesta, ei ahkeruudesta.

--- varsinki jos just miettii vaik ysin päättötodistusta et jos tyttö on saanu kympin keskiarvon ni sit useemmin mietitään silleen et no se nyt on tosi kiltti ja ahkera, mut sit jos poika saa kympin keskiarvon niin sit mietitään et toi on tosi älykäs (Laura)

Moni haastateltavista tunnistaa tämän ja sanoo, että siinä missä kympin tytöille ilkutaan hyvistä koenumeroista, hyvin menestyviä poikia ei niinkään piikitellä heidän menestyksestään, vaan siitä, että he tekevät paljon läksyjä. Poikakin saa olla menestynyt, jos menestyksen saavuttaa vähällä vaivalla. Toisaalta poikia voidaan pitää lahjakkaina ja älykkäinä myös niissä tapauksissa, joissa se ei näy heidän koenumerossaan.

Mun yläasteen matikan opettaja oli vähän silleen et se piti just et, vaik moni tyttökin sai kymppejä kokeesta mut silti se oli ain esimerkiks yhdelle pojalle et sä oot niin älykäs ja tollasii juttuja vaik se sai huonompiikin numeroit kokeesta et se oli ehkä vähän, et se vähän särähti korvaan --- (Laura)

Mahdollisesti tästä johtuen lukiossakin pojat näyttävät ottavan rennosti, kun taas tytöt stressaavat ja ottavat paineita. Jenna kuitenkin huomioi, että tämä ei välttämättä kuvaa todellista tilannetta, vaan sitä miltä tilanne näyttää ulospäin:

--- minkälaisen kuvan mä oon saanu niistä [pojista] tai ainaki minkälaista kuvaa ne pitää yllä, ni on semmonen ainakin rento et tässä vähän mennään virran mukana ja.. menestytään nyt vaan *naurua* sillain muuten vaan ja sitte ehkä... just enemmän tytöillä on se semmonen suorittaminen ja et se pitää niinkun taistella sen menestyksen eteen. Vaikka se työmäärä ei todellisuudessa olis, menis noin päin, niin silti ehkä se asennoituminen siihen. (Jenna)

Luomalla kuvaa, että tyttöjen menestys johtuu ahkeruudesta ja kovasta työstä, ja poikien taas lahjakkuudesta ja älykkyydestä, luodaan samalla mielikuvaa jossa tyttöjen pitää tehdä kovasti työtä ja stressata menestyäkseen, mutta jossa pojat voivat suhtautua opintoihin kevyemmin ja mahdollisesti menestyä silti. Moni tuo esiin, miten ulkopuoliset odotukset, oletukset ja esimerkiksi median välittämä kuva luovat näitä eroja ja ohjaavat tyttöjä ja poikia erilaiseen käyttäytymiseen, kiinnostuksenkohteisiin ja sitä kautta eri opintopoluille ja yhteiskunnallisiin asemiin. Monet haastateltavista tunnistavat, että poikia ohjataan peruskoulusta helpommin ammatillisiin oppilaitoksiin, heidän oletetaan olevan hyviä kädentaidoissa ja käytännöllisissä asioissa ja haluavan nopeasti töihin ja tienaamaan. Toisaalta muutama haastateltavista myös mainitsee, miten miehet voivat menestyä siitä huolimatta, että eivät välttämättä pärjää koulussa erityisen hyvin, kun taas naisille uralla menestyminen voi olla vaikeampaa vaikka he tekisivät sen eteen paljon työtä.

Mul on vähän sellanen ajatus vaikka mä oon satavarma että asiat on menossa ja mennyt parempaan suuntaan niin kyl mä nään sen silleen että esimerkiks miehiä palkataan helpommin johtoasemiin ja silleen että kyl mä tiedostan sen että mun pitää tehdä ihan älyttömästi työtä että mä voin niinku ns osoittaa kaikille kyl mä osaan samat hommat kuin toikin että ehkä.. niin... --- kyl mä nään et just niinku johtoasemissa ja tollasilla miesvaltasilla aloilla ni siel on silleen viel tabu että ai nainenkin voi pystyy tähän. (Aino)

Tytöiltä oletetaan että he kouluttautuu pidemmälle ollakseen vaan siinä ehkä samassa tasossa tai välillä ehkä jopa vähän alempana ehkä palkkatason perusteella [kuin miehet] --- (lisa)

-- pojat menestyy vaikka ne viettäis lapsuutensa juosten pitkin peltoja ja leikkien väkivaltasia leikkejä ja se on silti menestys mut sitte tavallaan tytöiltä ehkä vaaditaan myös se, et siinä pitää olla sellaista pitkäjänteistä opiskelua ja lukemista ja jotain käsitöiden tekemistä *naurua* (Jenna)

Onkin väitetty, että Suomessa tytöiltä odotetaan hyvää koulumenestystä ja he myös odottavat sitä itseltään. Kuten haastatteleman työtökin mainitsivat, vähäisempi kouluttautuminen tai huonompi koulumenestys ei välttämättä merkitse huonompaa työmarkkina-asemaa nuorille miehille samalla tavoin kuin nuorille naisille. Koulumenestys on siis paitsi osa tyttöjen toimijuutta, myös pakko, jos he haluavat pärjätä työelämässä. (Lahelma 2009, 147.) Pomerantz ja Raby (2020, 985) korostavat samaa tuodessaan esiin, että tyttöjen akateeminen menestys ei ole merkki tasa-arvon edistymisestä, vaan päinvastoin keino, jolla tytöt pyrkivät taklaamaan koulutuksen ja työelämän epätasa-arvoa.

Osa haastateltavista näkee työelämän hyvinkin epätasa-arvoisena ja ammattialat sukupuolitettuna, osa taas pitää työelämää suhteellisen tasa-arvoisena vaikka he mainitsivat myös, että miehiä on esimerkiksi johtajina enemmän. Toisaalta hekin ovat tietoisia siitä, että on naisvaltaisia aloja ja miesvaltaisia aloja, mutta eivät nähneet tätä ongelmana vaan luontaisista taipumuksista johtuvana ja siten hyväksyttävänä.

No siis minun mielestä se on ihan suht tasa-arvosta että tietenki on naiskohtasia aloja ja mieskohtasia aloja mutta se varmaan johtuu siitä et on semmosia luontasia taipumuksia joillekin aloille enemmän että jos ihminen haluaa valita alan, niin ei siinä pitäis olla silleen että sä et voi mennä tolle alalle koska se on valmiiks naisvaltainen tiekkö, pitäis olla tasa-arvosempaa. Ja sit niinku että minusta on tärkeempää et esim tutkimusryhmiin otetaan ne osaavimmat kuin et ollaan silleen et on pakko ottaa kiintiöt ja sit vaikka ohitettas ne osaavat sen takia et on ne kiintiöt koska onks se sit tasa-arvoo niitä osaavia kohtaan taas, että. Silleen että Suomessa kaikki saa saman koulutuksen ni mikäs este siinä on. Naisilla saattaa mennä lapsiarkeen, mutta miehillä on intti, tasapainottaa silleen toisiaan, musta se on ihan hyvä, toimiva. (Meri)

Omaehtoista kokemusta epätasa-arvosta sukupuolen suhteen tai suoranaista syrjintää tytöt eivät kerro kokeneensa, mutta muutama tuo esiin, miten oli yllättynyt, että esimerkiksi fysiikan kursseilla kanssaopiskelijat olivat olleet lähinnä poikia ja pitkää fysiikkaa opiskeli vain muutama

tyttö. Eerika on tehnyt kiinnostavan huomion kesätyönhakuun liittyen; hän huomasi, että sekä mies- ja naisvaltaisilla työpaikoilla preferoidaan poikia kesätyöntekijöinä.

--- moniin yrityksiin, ne halluu nimenomaan poikia, varsinki nyt ku ei oo niin paljon, just joihinki ravintoloihin ja tämmössiin ei pääse kesätöihin koronan takia, ni sit ku on paljon kaikkee pihatöitä ja tämmösiä niin niihin jotenkin automaattisesti halutaan poikia.. Mut sit taas, tämmösille aloille mihin monesti mennee tyttöjä, niin sit siellä ajatellaan et on kiva et on myös poikia vaihteluna. Mut sit se ei mee niinku toisinpäin et sit sitä vaihtelua ei haluta näihin poikavaltasiin aloihin. Et sit tavallaan tyttöjen on ehkä vähän vaikeempi päästä et niitä paikkoja on vähemmän ja sit kuitenkin tytöistä aika moni halluu kesätöitä ku sit taas monille pojille se saattaa just olla sitä varsinki nuoruudessa et halluu vaan olla ja ajella mopoilla kesän --- silleen jos miettii tälleen nuorten näkökulmasta, esimerkiks kesätöitten osalta, niin siellä sen huomaa tosi hyvin et kaikkia poikia ei kiinnosta niin paljoo, ni sit ne pojat joita kiinnostaa se työnteko, niin on niitten mun mielestä paljon helpompi saada se kesätyö, sillä että ne on poikia. (Eerika)

Osa haastateltavista mainitsee erikseen, että he haluavat pienentää sukupuolieroja ja omalla toiminnallaan haluaisivat myös hälventää stereotypioita kymppin tytöistä ja murtaa sitä roolia, johon hyvin menestyvät tytöt asetetaan. Aino kertoo, miten on halunnut tietoisesti rikkoo normeja esimerkiksi harrastamalla lajeja, jotka on perinteisesti mielletty miesten lajeiksi, esimerkiksi jalkapallo ja street-tanssi. Iisa tuo esiin, miten nuoria pitäisi yläasteelta lähtien kannustaa hakeutumaan sukupuolelleen epätyypillisille aloille. Hän myös mainitsee, että toiveammattissaan opettajana haluaisi tehdä työtä tasa-arvoisemman maailman eteen. Toisaalta kaikki haastateltavat eivät kuitenkaan kyseenalaistaneet sukupuolten eriarvoista asemaa yhteiskunnassa sinänsä, vaan esimerkiksi eräs haastateltava kuvaa, miten haluaa olla ”miesten seassa se yksi koulutettu nainen”, joka rikkoo normeja.

6 Yhteenveto: menestyvien tyttöjen toimijuus

Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut, millaista on hyvin koulussa menestyvien lukiolaistytttöjen toimijuus. Tätä päätutkimuskysymystä olen tarkastellut kolmen alatutkimuskysymyksen avulla: 1) Mitä koulumenestys tytöille merkitsee 2) Millaisia oletuksia ja odotuksia hyvin menestyvät tytöt kohtaavat ja millaisia toiveita heillä on tulevaisuudelle sekä 3) Millainen merkitys sukupuolella on menestyvien lukiolaistytttöjen toimijuuden muotoutumisessa. Edellisessä luvussa vastasin näihin tutkimuskysymyksiin. Ensin tutkin, millaisia merkityksiä tytöt antavat koulumenestykselle sekä millaista toimijuutta se yhtäältä edellyttää ja toisaalta mahdollistaa tai rajoittaa. Toiseksi käsitelin sitä, miten toimijuus määrittyy suhteessa ympäristöön, esimerkiksi vertaisiin tai julkiseen puheeseen koulussa menestyvistä tytöistä. Viimeisenä tarkastelin sukupuolen suhdetta toimijuuteen, eli miten tyttöjen täytyy rakentaa omaa toimijuuttaan sukupuolen kautta.

Koulumenestys näyttäytyy toimijuuden kannalta jossain määrin ristiriitaisena; yhtäältä se on toimijuutta edistävä asia, josta tytöt ovat ylpeitä ja joka kertoo heidän oppimisestaan ja osaamisestaan sekä motivoi heitä opiskelemaan edelleen, toisaalta menestystä joutuu ajoittain häpeämään ja peittelemään, jolloin sen voi nähdä toimijuutta rajoittavaksi tekijäksi. Koulumenestys myös vaatii aktiivista toimijuutta, joka ilmenee itseohjautuvuutena: haastateltavat itsenäisiä valintoja tekeviä ja kriittisiäkin opiskelijoita, joilla on oma halu osata asioita ja omat päämäärät. He ovat siis itse oman menestyksensä mahdollistajia, mutta samalla heistä tulee myös oman toimijuutensa uhkia: vaatimalla itseltään paljon ja tekemällä kovasti töitä menestyksensä eteen he myös asettavat itsensä alttiiksi uupumukselle ja stressille

Haastateltavien lähiympäristö on koulumenestystä ja haastateltavien omaa toimijuutta tukeva. Vanhemmat ja perhe antavat tytöille tilaa hoitaa oman opiskelunsa itse ja vanhempien rooli näyttäytyi koulumenestyksen kannalta melko pieneltä, vaikka haastateltavien perheissä koulutusta ja

koulumenestystä arvostetaankin. Haastateltavat kokevat saavansa perheeltä kannustusta ja tarvittaessa myös apua koulun suhteen, mutta menestystä tai tietynlaisia arvosanoja ei vaadita. Opiskelu lukiossa muiden menestyjien joukossa on motivoivaa ja innostavaa, mutta toisaalta myös stressiä ja paineita aiheuttavaa, koska vaatimustaso on korkea.

Haastateltavat tunnistavat julkisen puhettavan kilteistä, tunnollisista ja pakonomaisesti suorittavista kymppin tytöistä, kokevat sen negatiivisena ja leimaavana ja haluavat selkeästi sanoutua siitä irti. Tämän he tekevät korostamalla omaa rentoa asennettaan opiskelua ja koulumenestystä kohtaan ja painottamalla, miten koulunkäynti vie heiltä tuloksiin nähden suhteellisen vähän aikaa.

Tutkimuksen perusteella tytöt rakentavat toimijuuttaan vahvasti sukupuolen kautta. Tyttöys tarkoittaa sitä, että he eivät voi toimia vapaasti, vaan joutuvat kohtaamaan niitä oletuksia joita yhteiskunta heistä tekee heidän sukupuolensa ja heidän valintojensa perusteella. Sukupuoli määrittää osaltaan myös koulumenestystä. Voidaan nähdä, että tyttöjen koulumenestys yleisesti ei ole vain merkki siitä, että tasa-arvo on edennyt ja että oppimisen ilo ja itsensä kehittäminen vain kuuluu olennaisena osana tyttöjen toimijuuteen, vaan koulumenestystä itse asiassa oletetaan ja jopa vaaditaan tytöiltä, ja se voikin olla vain keino edes jotenkin pärjätä epätasa-arvoisessa, miehisiä ominaisuuksia arvostavassa maailmassa.

7 Hyvin menestyvät tytöt nykyajan ideaalisubjekteina

Tutkimuksen perusteella hyvä koulumenestys on tytöiltä odotettua; menestyminen kuuluu tyttöjen toimijuuteen ja he odottavat sitä myös itseltään. Tämä on linjassa vastaavien aiempien tutkimusten kanssa (esim. Lahelma 2009, 145). Tytöt toivat haastatteluissa ilmi, miten hyviä arvosanoja pidetään heidän kohdallaan usein itsestäänselvyyksinä ja miten he haluavat menestyä koulussa ja saada hyviä arvosanoja varmistaakseen itselleen paremmat mahdollisuudet menestyä myös tulevaisuudessa, siinä missä pojat voivat varmemmin luottaa menestyvänsä työelämässä, vaikka eivät olisikaan menestyneet koulussa. Tytöt siis tunnustivat useissa tutkimuksissa esiin tuodun ajatuksen, että pärjätäkseen jatkokoulutusvalinnoissa ja työmarkkinoilla heidän on vain yksinkertaisesti menestyttävä, sillä huono koulumenestys merkitsee tytöille, toisin kuin pojille, uhkaa jäädä kokonaan koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle. (mm. Lahelma 2009, 147 – 150; Pomerantz & Raby 2018, 3; Pomerantz & Raby 2011, 559).

Nykyinen uusliberalistinen, globaali maailma vaatii yksilöltä kykyä vastata moninaisiin, usein ristiriitaisiin vaatimuksiin. Tämä tutkimus osoittaa, että hyvin menestyvät tytöt pystyvät tähän, he hallitsevat tarvittavia feminiinisiä ja maskuliinisia toimintatapoja eli ovat yhtäältä tunnollisia ja ahkeria, sopeutuvaisia ja muut huomioonottavia, mutta toisaalta myös aktiivisia, itsenäisiä ja määrätietoisia eli täydellisiä nykyajan ideaalisubjekteja. Anglosaksisessa keskustelussa tämä näkökulma on tullut esiin supergirl-puhetavassa (mm. Pomerantz & Raby 2017, 4), mutta suomalaisessa keskustelussa menestyvät tytöt on leimattu kuuliaisiksi kymppin tytöiksi, jolloin heidän oma, monipuolinen ja monenlaiset epävarmuudet ja ristiriitaisuudet huomioonottava toimijuutensa on pienennetty passiiviseksi miellyttämisenhaluksi.

Suomea pidetään tasa-arvon mallimaana ja siksi usein ajatellaan, että sukupuolella ei ole enää merkitystä. Koulun kuvitellaan olevan sukupuolineutraali ja opettajat ajattelevat kohtelevansa kaikkia samalla tavalla sukupuolesta riippumatta. Opettajat tai ohjaajat eivät siis useinkaan ole

kovin tietoisia omista uskomuksista ja oletuksistaan, koskivat ne sitten sukupuolta tai jotakin muuta eroa tuottavaa tekijää. Haastateltavat toivat kuitenkin esiin tilanteita, joissa he olivat huomanneet tyttöihin ja poikiin suhtauduttavan eri tavalla, esimerkiksi kun opettaja oli pyytänyt poikia avustamaan jossakin teknisiä taitoja tai fyysistä voimakkuutta edellyttävässä toiminnassa, tai kun poikia keuhuttiin siitä huolimatta että nämä saivat huonoja arvosanoja, kun taas tyttöjen parempia arvosanoja ei kommentoitu ollenkaan. Myös aiemmissa tutkimuksissa on huomattu, että opettajien toimintaa suuntaavat heidän oletuksensa sukupuolten kyvyistä ja osaamisesta (mm. Ojala ym. 2009, 17). Juutilainen (2003, 187) on tarkastellut opinto-ohjaajien konstruktioita sukupuolesta, ja esittää, että konstruktioit ovat luonteeltaan sekä stereotyyppistä sukupuolisuutta uusintavia että sitä purkavia. Uusintavia konstruktioita ovat monet olemukseen ja rooleihin liittyvät stereotypiat, eli esimerkiksi se, että miehet ovat vahvoja tai että naiset sopivat hoitoalan tehtäviin. Toisaalta tutkimuksessa tuli esiin myös sukupuolistereotyyppioita purkavia konstruktioita, eli esimerkiksi että naiset voivat olla matemaattisesti lahjakkaita. (emt.)

Ohjaus on väistämättä yhteiskuntaan vaikuttamista: ohjauksen avulla voi joko uusintaa vallitsevia yhteiskunnallisia jakolinjoja ja esimerkiksi sukupuolijärjestelmää tai pyrkiä purkamaan niitä (Watts 2005, 225). Ohjauksen keskeisenä ja yleisesti hyväksyttynä tavoitteena on kuitenkin ohjattavan toimijuuden tukeminen ja lisääminen joka taas mahdollistuu sitä paremmin, mitä tasa-arvoisempi yhteiskunta on. Opettajien ja ohjaajien tulisi siis olla tietoisempia omista ajattelutavoistaan sekä aktiivisesti reflektoida omia käsityksiään koulumenestykseen, sukupuoleen tai muihin kategorioihin liittyen.

Tutkimukseni aineistona ovat hyvin menestyvien lukiolaistytttöjen haastattelut. Haastateltavat löytyivät sattumanvaraisesti enkä halunnut etukäteen rajoittaa liikaa sitä, ketä tutkimukseeni voin haastatella. On kuitenkin huomioitavaa, että haastateltavat ovat kohtuullisen etuoikeutuksessa asemassa olevia, vaaleaihoisia ja – vaikka pientä vaihtelua ilmeni esimerkiksi sosioekonomisen taustan suhteen - melko yhdenmukaisista taustoista tulevia lukiolaisia, joten tämä väistämättä vaikuttaa tutkimukseni tuloksiin. Yksi mahdollinen jatkotutkimuksen aihe onkin tutkia koulumenestyjien toimijuutta, mutta laajentaa aineistoa ja ottaa huomioon sukupuolen lisäksi myös muita toimijuuden tekijöitä. Olen myös huomannut, että kouluaikojen kokemukset puhuttavat

”kympin tyttöjä” vielä pitkään jatko-opintojen ja työelämään siirtymisen jälkeenkin, joten olisi kiinnostavaa tutkia samoja aiheita käyttäen aineistona jo korkeakouluissa tai työelämässä olevia entisiä koulumenestyjiä. Sukupuolen merkitys osoittautui tässä tutkimuksessa suureksi, ja vaikka koulutuksen ja työelämän sukupuolisegregaatiosta puhutaan paljon ja sitä on tutkittukin paljon, sukupuolta ja muita eroja tuottavia tekijöitä voisi tutkia ainakin laadullisesta näkökulmasta vielä lisää.

Lähteet

Aaltio, I. & Puusa, A. (2011) Laadullisen tutkimuksen luotettavuus. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) Menetelmäviidakon raivaajat – perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Helsinki: Johtamistaidon Opisto, 153 – 166.

Aaltonen, S. (2012). Elämän umpisolmuja avaamassa. Toimijuus ja institutionaaliset rajat nuorten siirtymissä. Teoksessa E. Pekkarinen, K. Vehkalahti & S. Myllyniemi (toim.) Nuorten elinolot -vuosikirja 2012. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 180–191.

Ahonen, S. (2012). Yleissivistävä koulutus hyvinvointiyhteiskunnassa. Teoksessa P. Kettunen & H. Simola (toim.) Tiedon ja osaamisen Suomi: Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle. Helsinki: SKS, 144 – 175.

Alasuutari, M. (2016). Tytön ja pojan varhaiskasvatus. Teoksessa M. Husso & R. Heiskala (toim.) Sukupuolikysymys. Gaudeamus, 122 – 141.

Alkio, R. (27.11.2017). Kouluissa kannattaa hyödyntää pelejä - pelillisten elementtien lisääminen opetukseen lisää poikien motivaatiota. Mielipide, Helsingin Sanomat.

Berner, A-S. (2010). Kymppin tytöt. Ylioppilaslehti 5.3.2010. <https://ylioppilaslehti.fi/2010/03/kymppin-tytot/> [luettu 1.2.2021]

Burr, V. (2015). Social Constructionism. New York, NY: Routledge, Taylor & Francis Group.

Eskola, J. (2011) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. PS-kustannus, 179 - 203.

Evans, K. (2007). Concepts of bounded agency in education, work, and the personal lives of young adults. *International Journal of Psychology* 42(2), 85 – 93.

Fast, M. (2006) Vaatimusten ristipaineessa. Nuoret koulutetut naiset ja kilpailuyhteiskunta. TANE-julkaisuja 8, Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, Helsinki.

Gordon, T. (2005). Toimijuuden käsitteen dilemmoja. Teoksessa A. Meurman-Solin & I. Pyysiäinen (toim.) *Ihmistieteet tänään*. Helsinki: Gaudeamus, 114 - 130.

Gordon, T. (2006). Girls in education: citizenship, agency and emotions. *Gender and Education* Vol. 18, No. 1, January 2006, 1–15.

Gordon, T. & Lahelma, E. (2002). Becoming an adult: Possibilities and limitations – dreams and fears. *Young*, 10(2), 2–18.

Guskey, T. R. (2013). Defining Student Achievement. Teoksessa J. Hattie & E. M. Anderman (ed.). *International Guide to Student Achievement*. New York: Routledge, 3 - 6.

Heikkinen, A (2020). Monet pojat eivät koe koulua omaksi jutukseksi – näillä keinoilla poikien koulumenestystä voitaisiin parantaa. YLE 16.11.2020. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2020/11/16/monet-pojat-eivat-koe-koulua-omaksi-jutukseksi-nailla-keinoilla-poikien> [luettu 7.3.2021]

Heyder, A. & Kessels, U. (2015). Do Teachers Equate Male And Masculine with Lower Academic Engagement? How Students' Gender Enactment Triggers Gender Stereotypes at School. *Social Psychology of Education*, volume 18, 467 – 485.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2009). Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus, Helsinki.

Honkasalo, M-L. (2006). "Aika aikaa kutakin". Naisnäkökulmia toistoon ja toimijuuteen. Teoksessa T. Kupiainen & S. Vakimo (toim.) Välimatkoilla. Kirjoituksia etnisyydestä, kulttuurista ja sukupuolesta. Kultaneito VII, Suomen Kansantietouden Tutkijain seura, Joensuu, 103 – 121.

Honkasalo, V. (2011). Tyttöjen kesken. Monikulttuurisuus ja sukupuolten tasa-arvo nuorisotyössä. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 109. Helsinki: Unigrafia.

Hotulainen, R., Rimpelä, A., Hautamäki, J., Karvonen, S., Kinnunen, J., Kupiainen, S., Lindfors, P., Minkkinen, J., Pere, L., Thuneberg, H., Vainikainen, M-P. ja Wallenius, T. (2016). Osaaminen ja hyvinvointi yläkoulusta toiselle asteelle: Tutkimus metropolialueen nuorista. Helsingin yliopisto, Käyttäytymistieteellinen tiedekunta, Opettajankoulutuslaitos, Tutkimuksia 298. Helsinki: Unigrafia.

Mainio, T. (28.4.2010). Tytöt tahtovat nyt maalareiksi - Yli kahdeksan keskiarvon tytöt täyttävät ammattikoulun suosikkilinjoja. Helsingin Sanomat. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000004727527.html> [luettu 7.3.2021]

Huhta, L. & Meriläinen, R. (2008) Kilttien kapina. Tottelemattomuuden alkeet naisille. Edita, Helsinki.

Hyvärinen M. (2017). Kertomushaastattelu. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander, J. Ruusuvuori & A. L. Aho (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere, Vastapaino.

Ikonen, R. (2011) Korkeasti koulutetun ihmisen ihanne. Teoksessa A. Heikkinen & P. Leino-Kaukiainen (toim.) Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1266:12, 217 – 236.

Isotalo, A. (2015). Mistä on hyvät tytöt tehty? Turun yliopisto.

Julkunen, R. (2008). Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosesseista. Vastapaino, Tampere.

Kaarninen, M. (2003). Kansakunnan toivot. Ylioppilastutkinto käännekohtana ja siirtymävaiheena. Teoksessa S. Aapola & M. Kaarninen (toim.) Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 909, 315 – 323.

Kaarninen, M. (2011). Oppikoulu yhteiskunnan rakentajana. Teoksessa A. Heikkinen & P. Leino-Kaukiainen (toim.) Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1266:12, 405 – 429.

Kiviniemi, K. (2010). Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikku-noita tutkimusmetodeihin II. PS-kustannus, 70 – 85.

Koivisto, I. (2015). Näkökulma: Kymppin poika on nero, kymppin tyttö suorittaja. YLE 11.8.2015. <https://yle.fi/uutiset/3-8210669> [luettu 1.2.2021]

Korvajärvi, P. (2016). Sukupuoliero työssä: numerot ja käytännöt. Teoksessa M. Husso & R. Heiskala (toim.) Sukupuolikysymys. Gaudeamus, 142 -160.

Koski, L. (2003). Naisten paikat ”miesten maailmassa”. Näkökulmia sosiologiseen naistutkimukseen. Teoksessa M. Roivas & R. Turunen (toim.) Mikä ero? Kaksikymmentä kirjoitusta yhteiskunnasta, kulttuurista ja sukupuolesta. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Gummerus Kirjapaino Oy, 273 – 293.

Koski, L. (2011). Teksteistä teemoiksi – dialoginen tematisointi. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) Menetelmäviidakon raivaajat – perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Johtamistaidon Opisto, Hansaprint, 126 – 149.

Kupiainen, S., Ahtiainen, R., Hienonen, N., Kortesoja, L. & Hotulainen, R. (2018) . Osa 2 Tilanne yläkoulussa. Koulumenestykseen ja oppimiseen vaikuttavien yksilö-, luokka- ja koulutason tekijöiden tarkastelua. Teoksessa S. Pöysä & S. Kupiainen (toim.) Tytöt ja pojat koulussa. Miten selittää poikien heikko suoriutuminen peruskoulussa? Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 36/2018, 77 – 131.

Juutilainen, P-K. (2003). Elämään vai sukupuoleen ohjausta? Tutkimus opinto-ohjauskeskustelun rakentumisesta prosessina. Kasvatustieteellisiä julkaisuja, Joensuun yliopisto.

Lahelma, E. (2003) Koulutusteiden risteysasemilla: pysyvyyksiä ja muutoksia nuorten suunnitelmissa. Kasvatus 34 (3), 230–242.

Lahelma, E. (2004). Tytöt, pojat ja koulukeskustelu: Miten koulutuspoliittiset ongelmat rakentuvat? Teoksessa E. Vitikka (toim.) Koulu – Sukupuoli – Oppimistulokset. Opetushallitus, Moniste 8/2004, 54 – 67.

Lahelma, E. (2009). Tytöt, pojat ja kysymys koulumenestyksestä. Teoksessa H. Ojala, T. Palmu & J. Saarinen (toim.) Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa. Tampere: Vastapaino, 136–156.

Laine, T. (2010). Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. PS-kustannus, 28 – 45.

Leino-Kaukiainen, P. & Heikkinen, A. (2011). Yhteiskunta ja koulutus. Teoksessa A. Heikkinen & P. Leino-Kaukiainen (toim.) Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1266:12, 16 – 33.

Lempiäinen, K. (2007). Sukupuolinen toimija: Kysymys olemuksesta, roolista ja tavasta. Sosiologia 2/2007, 109 – 120.

Malinen, J. (2020). Tunnollisuus ja kiltteys ovat supervoimia, mutta silti kymppin tytöistä puhutaan alentavasti. YLE 15.12.2020. <https://yle.fi/uutiset/3-11692440> [luettu 1.2.2021]

Moilanen, P. & Räihä, P. (2011). Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. PS-kustannus, 46 – 69.

Männistö, J. (2011). Ylioppilastulvaa pelätty Suomessa yli sata vuotta. Teoksessa Koulutus yhteiskunnallisen muutoksen airueena. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirja 2011, 119 – 15.

Nori, H. (2011). Keille yliopiston portit avautuvat? Tutkimus suomalaisiin yliopistoihin ja eri tieteenoiloille valikoitumisesta 2000-luvun alussa. Turku: Turun yliopisto.

Ojala, H., Palmu, T. & Saarinen, J. (2009). Paikalla pysyvää ja liikkeessä olevaa. Feministisiä avauksia toimijuuteen ja sukupuoleen. Teoksessa H. Ojala, T. Palmu & J. Saarinen (toim.) Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa. Tampere: Vastapaino, 13–38.

Opetushallitus (2019). Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019. Määräykset ja ohjeet 2019:2a, Helsinki.

Opetusministeriö (2007). PISA 2006 – Ensituloksia. Opetusministeriön julkaisuja 2007:38

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2017). Lukioselvitys 13.11.2017.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2019). PISA 18 Ensituloksia. Suomi parhaiden joukossa. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:40.

Opintopolku (2020). Korkeakoulujen todistusvalinnat. <https://opintopolku.fi/wp/opo/korkeakoulujen-haku/mika-korkeakoulujen-opiskelijavalinnoissa-muuttuu-vuoteen-2020-menessa/> [luettu 29.12.2020]

Pekkala Kerr, S. (2012). Koulutusmenot ja väestön koulutustaso. Teoksessa P. Kettunen & H. Simola (toim.) Tiedon ja osaamisen Suomi: Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle. Helsinki: SKS, 295 – 320.

Pesu, L. (2018). Kirjallisuuskatsaus aiempaan tutkimukseen. Teoksessa S. Pöysä & S. Kupiainen (toim.) Tytöt ja pojat koulussa. Miten selittää poikien heikko suoriutuminen peruskoulussa? Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 36/2018, 8 – 13.

Pomerantz, S. & Raby, R. (2011). 'Oh, she's so smart': girls' complex engagements with post/feminist narratives of academic success. *Gender and Education*, Volume 23, Issue 5, 549–564.

Pomerantz, S. & Raby, R. (2017). *Smart Girls, Success, School, and the Myth of Post-Feminism*. Oakland, California: University of California Press.

Pomerantz, S. & Raby, R. (2020). Bodies, hoodies, schools, and success: post-human performativity and smart girlhood. *Gender and Education*, Volume 32, Issue 8, 983-1000.

Puusa, A. & Juuti, P. (2011). Mitä laadullinen tutkimus on? Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) Menetelmäviidakon raivaajat – perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Johtamistaidon Opisto, 47 – 57.

Ringrose, J. (2007). Successful girls? Complicating post-feminist, neoliberal discourses of educational achievement and gender equality. *Gender and Education*, Volume 19, Issue 4, 471 – 489.

Ringrose, J. & Walkerdine, V. (2008) Regulating The Abject: The TV make-over as site of neo-liberal reinvention toward bourgeois femininity. *Feminist Media Studies*, 8:3, 227-246.

Rinne, R. (2012). Koulutetun eliitin erottautuminen. Teoksessa P. Kettunen & H. Simola (toim.) Tiedon ja osaamisen Suomi: Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle. Helsinki: SKS, 367 – 407.

Räikkä, J. (23.4.2010) HS-raati puoltaa pääsykokeita. Helsingin Sanomat. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000004726304.html> [luettu 7.3.2021]

Sahlberg, P. (2015). Suomalaisen koulun menestystarina ja mitä muut voivat siitä oppia. Intokustannus.

Salazar, J. (28.4.2018). Pojat kaipaavat kouluun toiminnallisuutta Mielipide, Helsingin Sanomat.

Salmela, M. (2016). Tie ylioppilastutkinnon huippuarvosanoihin laudaturylioppilaiden kertomana. *Acta Universitatis Lapponiensis* 315, Lapin yliopisto.

Suomen virallinen tilasto (SVT 2020a): Lukiokoulutus. Liitetaulukko 1. Lukiokoulutuksen uudet opiskelijat, opiskelijat ja tutkinnon suorittaneet 2019. Helsinki: Tilastokeskus.

http://www.stat.fi/til/lop/2019/lop_2019_2020-06-16_tau_001_fi.html [luettu 7.3.2021]

Suomen virallinen tilasto (SVT 2020b): Opintojen kulku. Helsinki: Tilastokeskus.

http://www.stat.fi/til/opku/2019/opku_2019_2020-03-12_tie_001_fi.html [luettu 7.3.2021]

Sutela, H., Pärnänen, A. & Keyriläinen, M. (2019) Digiajan työelämä – Työolotutkimuksen tuloksia 1977 – 2018. Tilastokeskus, Helsinki.

Taft, J. K. (2004). *Girl Power Politics: Pop-Culture Barriers and Organizational Resistance*. Teoksessa A. Harris (ed.) *All about the girl: power, culture, and identity*. Routledge, New York, 69 – 78.

Taskula-Lammi, J. & Salmi, M. (2016). Perhe, työ ja sukupuoli. Teoksessa M. Husso & R. Heiskala (toim.) *Sukupuolikysymys*. Gaudeamus, 161 – 184.

TENK (2012). Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje, Helsinki.

Tilastokeskus (2020). Ylioppilastutkinnot. <https://www.stat.fi/org/tilastokeskus/ylioppilastutkinnot.html> [luettu 29.12.2020]

Toiviainen, S. (2018) Sopeutumista, sitkeyttä ja selviytymistä. Nuorten relationaalinen toimijuus siirtymissä marginaalista kohti valtavirtoja. Nuorisotutkimus 36, 2018:4, 35 – 49.

Tolonen, T. (2001). Ääni, tila ja sukupuolten arkiset järjestykset. Nuorisotutkimusseura, Julkaisuja 19, Gaudeamus, Helsinki.

Vaattovaara, V. (2015). Elämänkulku ja toimijuus. Lapin maaseudun nuorista aikuisiksi 1990 – 2011. Lapin yliopisto

Vanttaja, M. (2002). Koulumenestyjät. Tutkimus laudaturylioppilaiden koulutus- ja työurista. Kasvatustieteiden tutkimuksia 8, Suomen kasvatustieteellinen seura: Turku.

Watts, A.G. (2005) Socio-political ideologies in guidance. Teoksessa A.G. Watts, B. Law, J. Killeen, J.M. Kidd & R. Hawthorn (ed.) Rethinking careers education and guidance. Theory, policy and practice. London, UK: Routledge, 225 - 233

Ylioppilastutkintolautakunta (2021). Laudaturien lukumäärä. <https://www.ylioppilastutkinto.fi/tietopalvelut/tilastot/tilastotaulukot> [luettu 23.2.2021]

Liite 1. Tutkimushaastattelukutsu

Hei lukiossa opiskeleva tyttö!

Pärjäätkö hyvin koulussa? Saatko halutessasi hyviä arvosanoja? Haluaisin haastatella **juuri sinua**.

Olen Marja, opiskelen opinto-ohjaajaksi Itä-Suomen yliopistossa ja teen parhaillaan pro gradu -tutkielmaani. Tutkielmassa käsittelen lukiossa menestyviä "kympin tyttöjä". Koulussa menestyvistä tytöistä keskustellaan julkisuudessa usein leimaavaan ja negatiiviseen sävyyn ja olenkin kiinnostunut, oletko törmännyt tällaiseen kymppin tyttöjä koskevaan puheeseen, mitä siitä ajatlet sekä mitä koulumenestyksesi sinulle tarkoittaa ja millaisia muita asioita elämääsi kuuluu. Olin sin siis erittäin kiitollinen, jos haluaisit jakaa ajatuksiasi haastattelun merkeissä!

Haastattelun kesto on noin tunti ja se voidaan järjestää joko videoyhteydellä (esim. Skype) tai koronatilanteen niin salliessa myös erikseen sovitussa, rauhallisessa paikassa Helsingissä riittävällä turvavälillä. Voit osallistua haastatteluun yksin, mutta jos halut tulla haastatteluun ystävän/ystävien kanssa, myös pari- tai pienryhmähaastattelu onnistuu.

Haastattelu nauhoitetaan ja kirjoitan sen tekstimuotoon haastattelun jälkeen. Haastattelu on täysin luottamuksellinen ja aineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua. Aineistoa käsitellään tutkimusprosessin ajan ilman nimitietoja eikä haastateltavia voi tunnistaa tutkielmasta.

Kokemuksesi ja ajatuksesi ovat tärkeitä tutkimusaineistoa, joten toivon, että voit osallistua tutkimukseen. Jos saisit haastatella sinua, ilmoittauduthan minulle sähköpostitse [REDACTED] tai whatsappilla numeroon [REDACTED] niin sovitaan haastattelusta tarkemmin. Annan myös mielelläni lisätietoja tutkimuksesta, jos jokin asia askarruttaa.